

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

1965

З ІМЕСТ:

Травень-Чэрвень

Год XIII

№ 3

КАЛЕГІЯ У ЦАРКВЕ • ШМАТПАКУТНАЯ
МАЦІ • ЯН З ЛІТВЫ • ФР. РАМЭЙКА
З ЦАРКОЎНАГА ЖЫЦЬЦЯ • З БЕЛАРУС-
КАГА ЖЫЦЬЦЯ • ПРАСЬЛЕД РЭЛІГII У
БЕЛАРУСI • З БЕЛАРУСКАЙ ПРЭСЫ • ДЛЯ
ЦІКАВАСЬЦІ I НАВУКІ • БАЙКІ
З ЛІСТОЎ У РЭДАКЦЫЮ

ПАДПІСКА «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» НА 1965 г.:

У Задзіночаных Штатах Амерыкі — 3 даляры.
У Вялікабрытаніі — 18 шылінгаў.
У іншых краінах у суме раўнаважней 18 англ. шыл.

ЧАСАПІС МОЖНА ЗАКАЗЫВАЦЬ:

У Задзіночаных Штатах:
Mr. Antony Bielenis, 2042 W. St. Paul Ave, Chicago 47,
Illinojs, USA.

Mr. B. Danilovich 303 Howard Str., New Brunswick,
New Jersey, USA.

Mr. G. Gosciejew, 3416, W. 49-th Str. Cleveland 2,
Ohio, USA.

Mr. Ch. Najdziuk, 833 N. Coronado Str. Los Angeles,
Calif, USA.

Mrs. J. Kachanovska, 8 St. Mark's Pl. New York, N. Y.,
USA.

У Канадзе:

Mr. Pituška, 31 Noble Str., Toronto, Ont. Canada.

У Нямеччыне:

Mgr. Ul. Salaviej, 892 Schongau/Lech, Städt. Altersheim,
W. Germany.

УВАГА: Да ўсіх беларускіх выдавецтваў зверта-
емся з просьбай прысылаць у нашу Рэдакцыю свае
выданыні газетаў, часапісаў, друкаў. Мы будзем
систэматычна зъмішчаць іхні агляд і даваць ре-
цензіі.

Матар'ялы прызначаныя да друку ў нашым час-
пісе сладзь на адрас:

Rev. J. Hermanovič, MARIAN HOUSE,
HOLDEN AVENUE, LONDON, N. 12. Gt. Britain.

ON GOD'S HIGHWAY

Year XIII

May - June

Nr. 3 (90)

1965

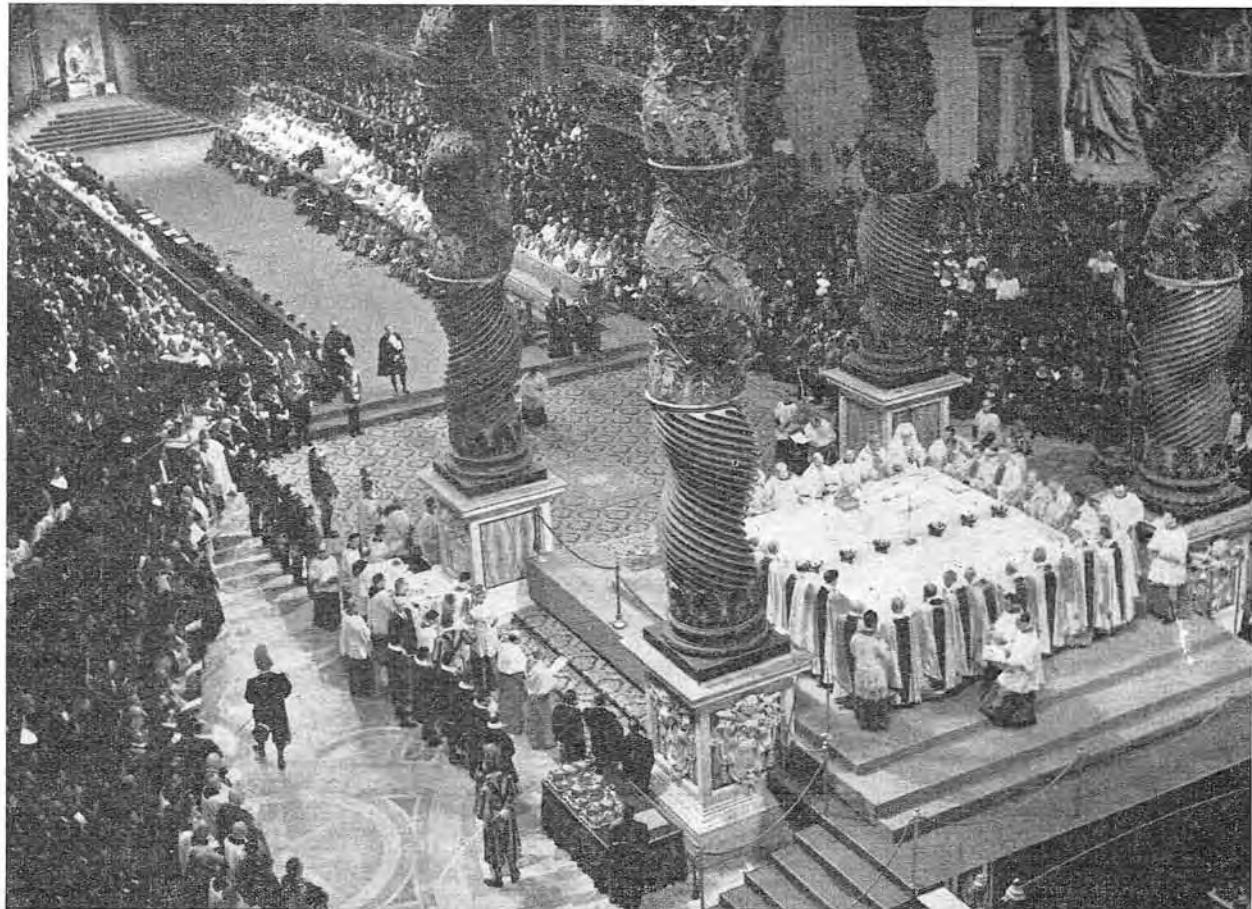
MARIAN HOUSE, HOLDEN AVE., LONDON, N. 12
E N G L A N D

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

Год. XIII

ТРАВЕНЬ—ЧЭРВЕНЬ

№ 3 (90)

Саборная Літургія ў Базыліцы Святога Пятра ў Рыме-Ватыкане
Папа Павал VI з новымі — 27 — Кардыналамі

«КАЛЕГІЯ» У ЦАРКВЕ

«Пётр і Апосталы», «Пётр і якія зь ім», «Пётр і іншыя Апосталы»... Такія дзіўныя звароты ў Эванэліях і Апостальскіх Дзеях паказваюць першую КАЛЕГІЮ 12-ці Апосталаў, якіх Галавою быў ПЁТР. Нават гэты лік — 12 — быў спачатку неабходны: на месца адпашага Юды Іскарыёта ўвайшоў Мацей. Паслья Сам Гасподзь паклікаў Саўла-Паўла, аднак лік 12 ізноў зыйшоўся, бо быў забіты Якуб (Старыш) паводле загаду цара Герада.

Падчас прасльеду і асабліва паслья съмерці Апосталаў КАЛЕГІЯ ў Царкве была нару-

шана і расцярушана, аднак ідэя аб ёй не загінула, як відаць з I-га САБОРУ ў Ніцэі ў 325 г., дзе япіскапы спаўнялі ролю Апосталаў, а Рымскі папа — праз сваіх дэлегатаў — ролю Пятра.

Паслья Калегія ў Царкве праходзіць праз розныя фазы: Рымская «Галава» шмат цярпела падчас Вялікага Перасялення Народаў, а паслья ў спрэчках з Усходам — найбольш у разьдзеле Цэркvaў у 1054 г. Таксама ў нязгодзе з Заходнімі імператарамі і паслья з пратэстантамі.

Усе няяснасці і труднасці ў арганізацыі Царкоўнае Калегіі мелі быць закончаны на I Ватыканскім Саборы ў 1870 г., але там толькі была акрэслена роля Рымскага папы — «Пятра ў Царкве»; роля япіскапаў у Царкве асталася на пазънейшы час, бо Сабор быў тады перарваны вайною.

І вось II-гі Ватыканскі Сабор у 1962—3—4 г. падняў гэтую справу.

Неспадзявана знайшлася на Саборы *апазыція*, якая — з баязьні, каб Сабор не перавысіў папы — стала ў абароне папскае ўлады. І вось-жа тут зьдзівіўся ўвесе съвет: пратэстанты думалі, што Сабор можа стаць супраць папы, а іншыя спадзяваліся, што папы самі будуть бараніцца перад супрэмацый Сабору. Аднак выйшла зусім праціўнае: папа Ян XXIII і паслья Павал VI самі сталі ў абароне КАЛЕГІІ япіскапаў, згодна з бальшыней Сабору і апазыція асталася вельмі нязначная і заціхла зусім.

Абодвы папы далі Сабору поўную свабоду слова і голасу і Павал VI ўканцы зацвердзіў пастанову Сабору аб Калегіі япіскапаў.

Саборная апазыція паддалася.

Але яшчэ паўстала шумная апазыція ў Францыі супраць Папы Паўла VI — дзеля яго некатарых аўтарытэтных сказаў і актаў

на III-й Сесіі. Аднак гэтае «галіканства» ў Францыі было асуджанае французкім япіскапатам і таксама заціхла.

КАЛЕГІЯ япіскапаў мае ўфармавацца як «СЭНАТ» Царквы, на падабенства царкоўнага парламанту: якога ён будзе складу і харктору, яшчэ няведама нікому. Гэта выясьніцца на IV Сесіі Сабору. Пэўна толькі тое, што гэта будзе «група» ці «рада» зложаная з вышэйших япіскапаў і з розных краёў і народаў — цалкам інтэрнацыянальная, як цяперашні Сабор. Сэнат гэты будзе органам стальным, але будзе зьбірацца пэрыёдично, паводле патрэбы.

Органам выкананічым — пад рукою Рымскага папы — будзе новая папская Курыя. Шмат аднак справаў пяройдзе да ведама краёвых япіскапскіх Канферэнцыяў і гэтым адцяжыцца работа Ватыкану.

Ці ўтрымаецца Калегія Кардыналаў, у даўнейшым харкторы, ці ў якім новым, няведама. Над усёю рэарганізацыяй працуюць спэцыялісты ў Ватыкане, а моліцца аб памыснасць ўся Царква, бо гэтае справа датычыць усяе Царкву і ўсіх вернікаў. Ад гэтага будзе залежыць кіравецтва Царквою, развіццё місіяў, злучэнне хрысьціянства, паслья — саборныя рэформы і ўсё царкоўнае жыццё...

R. Патры-Тамушанскі

ШМАТПАКУТНАЯ МАЦІ

Прачыстая Дзева Марыя была ў Божай ласцы звыш усіх стварэнняў. Дзеля таго, што яна — Божая Маці, яна стала сладкайшай ад сэрафінаў. Але затое, што яна была Маткай Збавіцеля, яна мусіла разам з ім цярпець у часе свайго жыцця на зямлі. І вось дзеля таго Марыя называецца Маткай Шматпакутнай, бо цярпела найбольш паслья свайго Сына.

Смутак і боль трэба мераць вялікадушнасцю чалавека, які цярпеньне пераносіць. Глыбокі смутак можа існаваць толькі ў вялікіх душах, і гэта бывае тады, калі тая душа съведама перажывае страшныя падзеі.

Божая Маці, найчысьцейшая з усіх стварэнняў, найпрыгажэйшая душа, участвічала ў самых найбольшых і страшных падзеях — у цярпеньнях свайго Сына на Калівары і перажывала іх найбольш съведама — з поўным зразуменінем.

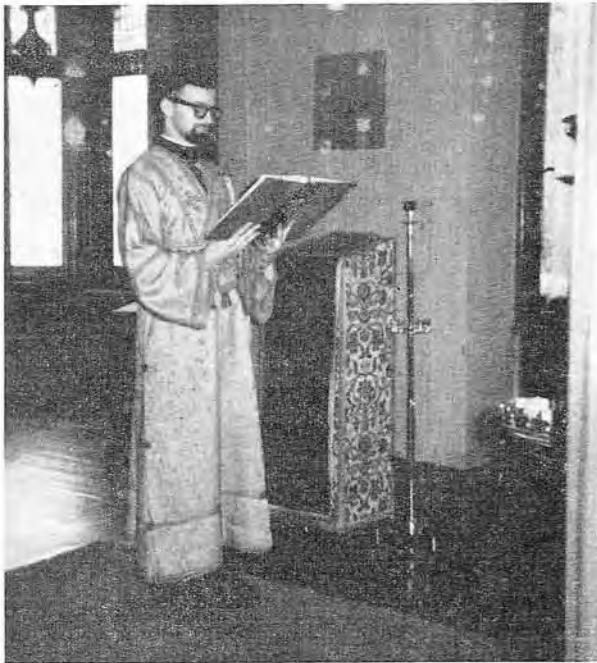
Сягоныня, болей чым калісь раней, бачым у съвеце боль і цярпеньні. Вось-жа нам трэба разважаць, хоць бадай крыху, смутак і боль нашай Шматпакутнай Маткі.

Напэўна час паслья Дабравешчання, тыя таёмы месяцы чаканыня — аж да Нараджэння Ісуса Хрыста, былі поўныя радасці і духовасе пацехі для Дзевы Марыі. Успомнім тут, як у кароткім часе паслья Ражства Божай Маці і Св. Язэп прынеслі Дзіцятка Ісуса да бажніцы, каб ахвяраваць Яго Богу Айцу.

Калі яны былі ў бажніцы, Сымэон, старэйшы Божы слуга, прыйшоў да іх, узяў Дзіцятка на рукі і багаславіў Бога, які дазволіў яму пабачыць Збавіцеля съвету. Тады, бачучы Марыю, праракаваў: «Вось ляжыць гэты на ўпадак і паўстаньне многіх у Ізраілю і на знак, якому працівіца будуть, і табе самой

меч пранікне ў душу, — каб выявліся памышленыні многіх сэрцаў». (Лука 2, 34-35).

Марыя ня выраклася цярпеньняў: яна хадзела перанесці ўсе фізычныя і псыхічныя цярпеньні і трывогі свайго Сына. Наша Нябесная Матка не наракала на гора, так як мы няраз наракаем у найменшай прыкрасы. Дык вось Марыя дае нам прыклад цярплівасыці.

Гады ў Назарэце ў прысутнасці Ісуса мінулі вельмі хутка і спакойна для Святое Сям'і. Ісус узрастастаў і быў жававым хлопчыкам. Калі меў ён дванаццаць гадоў, пайшоў з сваімі бацькамі ў Ерузалім да бажніцы адсвяткаваць жыдоўскі Вялікдень. Паслья ўрачыстасці, думаючы, што Сынок быў з сваякамі, Марыя і Язэп пачалі падарожжа дамоў... Але пры канцы першага дня, не знайшоўшы Яго між родзічамі, яны вярнуліся ў Ерузалім, дзе пільна шукалі Ісуса.

Можна сабе ўяўіць, як спужалася, непакоілася — аж да болю сэрца — Дзева Марыя, ходзячы па вуліцах гораду, шукаючы свайго Сына! Ажно трэцьцяга дня яна знайшла свой найдаражэйшы скарб — Ісуса ў святыні. А ўся прычына была разлука і страта Ісуса!

На жаль, часам мы можам быць разлучаныя з Ісусам праз грэх. Ці мы тады стараем-

ся Яго знайсьці, шукаючы ў святыні, ў нашай царкве, у святара — пры сув. Споведзі? Так, Ісус Хрыстос павінен быць і нашым найдаражэйшым скарбам!

Няма сумлеву, што ў жыцьці Марыі найбольш трагічнай і балючай справай была съмерць яе наймілейшага Сына Ісуса Хрыста, калі Сын Божы быў укрыжаваны. Ці-ж можа быць які боль і няшчасце большае для маці як кананыне Сына на крыжы, а яна ня можа ані Яму памагчы, ані нават пацешыць! Бачыла Яго ў цярновым вянку на галаве; бачыла Яго абдзёртага з адзежы перад фарызэмі і нягодным натоўпам, якія яго зьневажалі і выдалі на съмерць. Маці бачыла, як яе Сын, яе Бог уміраў за грахі съвету ...

Так Дзева Марыя цярпела супольна з сваім Сынам, дык дзеля таго мы называем яе «Са-Ўдзельніцай Збаўлення людзкага рода і Пасрэдніцай усіх ласкаў».

Праз Марыю Хрыстос прыйшоў да нас і таксама праз Марыю мы даходзім да Хрыста. Праз Еву грэх прыйшоў на съвет, а з ім — усё няшчасце для людзей; а праз Марыю Ісус Хрыстос прыйшоў, а з Хрыстом прыйшло Збаўленне і вечнае шчасце.

Разважыўшы цярпеньні Марыі, будзьма сардечна спачуваць ёй, як нашай Шматпакутнай Маці. Найлепш пакажам сваё спачуцьцё добрым хрысьціянскім жыцьцём. А разважаючы цярпеньні нашай Маткі і спачуваючы ёй, мы будзем шукаць у гэтым пацехі і палёгкі сабе ў нашых цярпеньнях і крыжох. І мы ясна ўбачым, што нашыя крыжы ня могуць зраўнавацца з болем Шматпакутнай Маці.

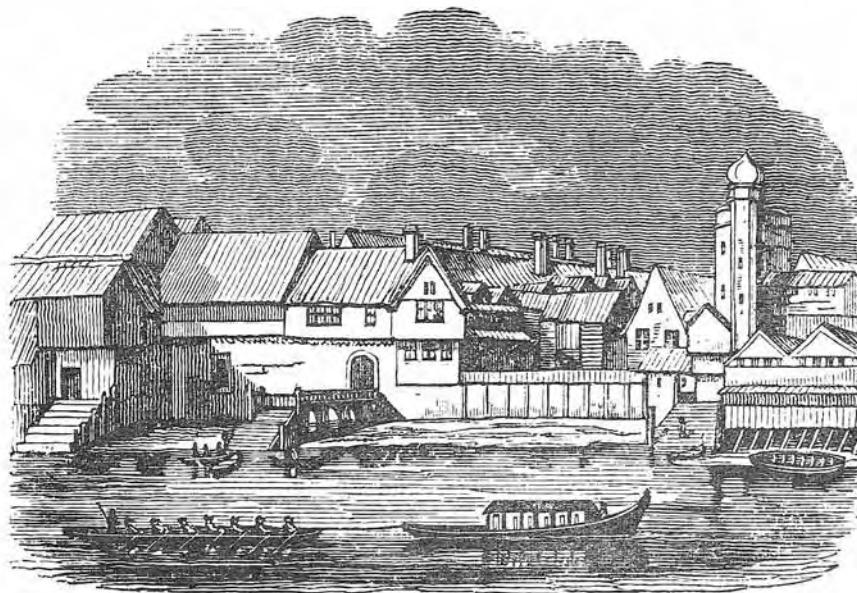
А ўканцы ў лучнасці з Марыяй мы зда будзем гарачае набажэнства да Святых Ранаў Гасподніх і праўтага Сэрца Яго, а з гэтага праўдзівым будзе наш жаль і пакута за грахі. А гэтак узброеныя мы лягчай пераможам спакусы, будзем жыць па-хрысьціянску і здабудзем вечную нагароду ў небе, бо тады будзем стаяць пад крыжам Хрыстовым разам з Божаю Маткай. Яна падтримае нас сваім прыкладам і малітваю і не дапусьціць, каб мы ізноў адварнуліся ад Бога да злога.

Так Божая і нашая Маці давядзе нас да таго шчасця, якое нам выслужыў яе Сын Ісус Хрыстос. А МАН !

ЯН З ЛІТВЫ

(Першы Беларускі Друкар у Лёндане)

Лёнданскі „Steelyard“ (Штальгоф) Балтыйскае Ганзы паводле гравюры Вацлава Голляра. Каля царквы Ўсіх Святых, праудападобна леваруч, знайходзілася друкарня Яна з Літвы (1480).

Францішку Скарыне належыща без сумніву гонар быць першым беларускім друкарём. І зусім слушна, бо слайны Доктар з Польшчу ня толькі надрукаваў у 1517 г. ў Празе чэскай першую кнігу па беларуску (Псалтыр), але таксама залажыў першую друкарню на беларускай зямлі ў Вільні ў 1525 г. Ягоныя кнігі ня былі аднак першымі друкаўнымі кнігамі ведамымі на Беларусі. Ужо ад 1492 г. існавала ў Кракаве друкарня пад кірауніцтвам майстра Святаполка Фіола. З гэтай друкарні вышла некалькі славянскіх літургічных кнігаў, якія былі ведамымі на Беларусі перад паяўленнем твораў Скарыны.¹

Цераз імглу гісторыі да нас дайшло імя яшчэ аднаго чалавека, які можа мець права да тытулу першага беларускага друкара, хоць уся ягоная ведамая друкарская дзеянасць прыйшла заграніцаю. Ангельскія гісторыкі і бібліёрафы кажуць, што ў канцы XV-га стаг. жыў у Лёндане нейкі друкар, які называўся Jon Lettou г. зн. Ян з Літвы або Ян Ліцьвін. Ягонае паходжанье было прадметам дагадак. Усе згаджаюцца, што ён быў чужынцам, і некаторыя старэйшыя гісторыкі ўважалі яго за немца.² Аднак большасць аўтарытэтнага згаджаеца, што Ян быў «літоўскага» (г. зн. беларускага) паходжання.³ Назовы Lettou або Lettow у сярэднявяковай ангель-

скай мове ўжываліся дзеля азначэння Вялікага Княства Літоўскага.⁴ У тым часе было таксама звычайнім зывішчам сярод чужынцаў дадаваць да свайго імяні назоў гораду ці краіны, адкуль яны паходзілі. Так напрыклад другі лёнданскі друкар, які праз некі час быў супольнікам Яна з Літвы, называўся William Machlinia (Вільям Мэхлінскі) і паходзіў з флямандзкага гораду Мэхелен. Іншы друкар, з якім Ян мог мець лучнасць у Італіі, называўся Matheus Moravus (Мацей Мараўскі) і паходзіў з Аломуца ў Маравії.⁵ У

¹ Мітр. Ілярыён, «Перводрукованій Львівскій Апостол», Наук. Збірнік Укр. Вільф. Акад. Наук у С.С.Р., Нью-Ёрк 1953, бач. 19-20.

² C. Timperly, „A Dictionary of Printers and Printing“, London 1839, b. 173-174.

³ „British Museum Catalogue of Printed Books in the XVth Century“, Part IV, London 1916, p. XIV; F. Harrison, „A Book about books“, London 1943, p. 116.

⁴ Cf. Geo Chaucer, „The Canterbury Tales“ — The Prologue, lines 43-46 & 52-54.

A Knight ther was, and that a worthy man,
That fro the tyme that he first began
To ride out, he loved chivalrie,
Trouthe and honour, fredom and courteisie . . .
Full ofte tyme he hadde the bord bigonne
Above alle nacionys in Pruce;
In Lettow had he reised and in Ruce,
No Cristen man so ofte of his degree“.

⁵ Cf. „British Museum Catalogue of Books printed in the XVth century“, Part VI, London 1930, pp. XLII-XLIII.

кнігах, якія вышлі з друкарні Яна з Літвы, слова *letto* пісалася з малой літары. Гэта магло-б съведчыць, што гэтае слова ўжывалася не як прозвішча, але дзеля азначэння паходжання друкара.⁶

Нам няведама дзе і калі нарадзіўся Ян з Літвы, ані калі ён пакінуў Вялікае Княства Літоўскае. Некаторыя гісторыкі думаюць, што ён быў вучнем Мацея Мараўскага, бо літары ягоных выданыяў маюць пэўнае падабенства да літараў гэтага апошняга.⁷ Мацей Мараўскі паявіўся у Генуі у 1474 г. але ўжо ў наступным годзе пераехаў у Нэапаль, дзе ён дзейнічаў аж да 1492 г.⁸ Калі Мацей быў сапраўды настаўнікам Яна, дык магчыма, што ягоны вучань — які меў добрую асьвету і ведаў лацінскую і французскую мовы, — быў студэнтам на Праскім універсітэце ў літоўскай калегіі заложанай каралевай Ядвігай, жонкай Ягайлы. Адтуль ён мог паехаць разам з Мацеем у Італію, або далучыцца да яго там пазыней. Навучыўшыся ад яго пачаткаў друкарства, ён мог выехаць у Англію, дзе быў лепшыя магчымасці працы для маладога і параўнаўча недасьвідчанага друкара. Гэтая тэорыя ёсьць вельмі праўдападобная, але мае сваю слабую старану ў тым, што ранні шрыфт Яна з Літвы ёсьць вельмі падобны, — каб не сказаць аднолькавы, — да шрыфту пэўнага John Bulle, які займаўся друкарствам у Рыме у 1475-79 г.⁹ Ня гледзячы на сваё прозвішча, гэты друкар паходзіў з Англіі, а з Брэманду ў паўночнай Нямеччыне. Магчыма, што Ян, прыехаўшы у Італію, працеваў некі час у друкарні Буля ў Рыме. Другая магчымасць — ёсьць тая, што Ян спаткаўся і працеваў з Булем яшчэ ў Нямеччыне. Брэманд быў адным з гарадоў Ганзы і меў гандлёвыея зносіны з Данцыгам, Кенігсбергам і з гарадамі гоцкага уз্বярэжжа. Ганза мела таксама сваё прадстаўніцтва ў Лёндане, якое было звычайнім месцам затрымкі для падарожнікаў з усходняй Прыбалтыкі. Гэта ў пэўным сэнсе робіць нам зразумелым, чаму некаторыя гісторыкі ўважалі Яна за немца.

Першы раз мы спатыкаем Яна з Літвы ў Лёндане у 1480 г., дзе яму належыцца гонар быць першым друкаром, які пасяліўся ў лёнданскім city. Ангельскі першадрукар Какстон, які адчыніў друкарню трэх гады раней, жыў у Уэстмінстэры. Ёсьць даныя думаць, што Какстон сам заахвочваў Яна і іншых замежных друкароў пасяліца ў Лёндане. Няведама, ці Ян аадчыніў адразу сваё прадпрыемства, ці праз некаторы час працеваў у якой існуючай ужо друкарні. Скромная якасць ягоных першых выданыяў і факт, што мы ня ведаем аб ніякіх кнігах выданых ім пе-

рад прыездам у Лёндан, прымушаюць думаць, што у Лёндане Ян стаўляў свае першыя крокі ў друкарскім мастацтве.

У першым часе сваей дзейнасці ў Лёндане Ян надрукаваў некалькі выданыяў Індульгенцыі Папы Сыкста IV-га супроты Туркаў, выданых Дж. Кэндалям. Крыху пазней ён надрукаваў на кошт Вільяма Вількока выданыне Тамаша Пэнкета кнігі Антонія Андрэя «*Questiones super XII libros metaphysicae*». У 1481 г., зноў на кошт тога самага Уількока, ён надрукаваў кнігу Тамаша Уалензіса «*Камэнтар да Псалтыма*».

Паводле Тэмперлі, гатыцкі шрыфт, ужываны ў гэтых выданыяў, быў «грубы і паломаны».¹⁰ Іншыя аўтары кажуць, што ягоны шрыфе быў акуратны»,¹¹ хоць ён безумоўна не заслугоўваў на церазмерныя пахвалы, якімі абсыпалі яго некаторыя аўтары.¹²

Дакладнае месцазнаходжанье друкарні Яна з Літвы у гэтым першым пярыядзе ягонай дзейнасці нажаль ня ёсьць ведамым.

У 1481 г. Ян увайшоў у супалку з другім замежным друкаром, Вільямам Мэхлінскім. Тэмперлі думае, што Ян найперш быў працаўніком у друкарні Уільяма, а пасля малодшым супольнікам.¹³ Гэта было-б звычайнім звязвішчам у выпадку маладога і недасьвідчанага друкара. Факты аднак змушаюць думаць, што, наадварот, ня Ян, але Вільям быў малодшым супольнікам. Перадусім мы ня ведаем ніводнай кнігі, надрукаванай Вільямам Мэхлінскім перад тым, чым ён уступіў у супалку з Янам з Літвы. Па-другое, калі-б было так, як думае Тэмперлі, дык выдаецца няверагодным, каб быўшы працадаўца дазволіў, каб імя ягонага малодшага супольніка было надрукаванае першым на кнігах выданых супольна.

Ян з Літвы і Вільям Мэхлінскі купілі лепшы шрыфт¹⁴ і адчынілі сваю друкарню у City, «недалёка ад царквы усіх святых» (All Hallows). Церкваў з такім назовам было ў Лёндане аж восем. Паколькі аднак нашыя друкарны спэцыялізаваліся ў выдаваныні праў-

⁶ Cf. „*Tenores Novelli*“ of Sir Thomas Littleton, London 1481.

⁷ Cf. „The Dictionary of National Biography“. Ed. 1909, Vol. XI, p. 1012.

⁸ Cf. „*Brit. Mus. Cat.*“, Pt. VI, loc. cit.

⁹ Cf. „*Brit. Mus. Cat.*“, Pt. IV, p. XIV.

¹⁰ Cf. Timperly, Op. cit., p. 167.

¹¹ Cf. R. Peddie, „*Printing: a short history of the art*“, London 1927, p. 178.

¹² Cf. R. Ostrowski, „*Fragments from the History of Byelorussia*“, London 1961, p. 83-84.

¹³ Timperly, loc. cit.

¹⁴ „*Dict. Nat. Biography*“, loc. cit.

ных кнігаў,¹⁵ дык іхняя друкарня павінна была быць недалёка ад Inns of Court г. зн. дзяльніцы гораду, дзе жылі і працавалі праўнікі. Таму яна найбольш праўдападобна знаходзілася недалёка г. зв. Вялікай Царквы Усіх Святых (All Hallows the Great) каля Тамізы. Характэрна, што гэтую царкву наведвалі купцы Ганзы, чыё прадстаўніцтва ў Лёндане — г. зн. Steel yard або Stahlhof —, знаходзілася побач.

Найбольшым асягненнем супольнікаў было надрукаванье клясычнага твору ангельскай праўнай літаратуры, Tenores Novelli аўтарам якой быў Sir Thomas Littleton. Літлетон (прыб. 1407-1481) быў сябрам Inner Temple (адно з чатырох таварыстваў лёнданскіх праўнікаў). Ён быў судзьдзёю і адным з найбольшых аўтарытэтаў у галіне ангельскага земскага права. Паколькі ягоная кніга была першым падручнікам у гэтай галіне, дык выхад яе у съвет быў важным выдарэннем ня толькі ў гісторыі друкарства, але таксама ў гісторыі права. Хоць кніга ня мае загаловачнай бачыны, аднак прыпушччаецца, што яна была выданая у другой палове 1481 г. Тымпэрлі думае, што Літлетон сам назіраў над яе выданынем коратка перад сваей смерцю.¹⁶ Шрыфт у гэтай кнізе быў лепшым, чым у ранейшых выданынях Яна з Літвы, аднак ён яшчэ быў далёка не дасканалы. Літарты былі «грубыя гатыцкія», «барбарскія і паламаныя», а тэкст быў перапоўнены скротамі.¹⁷

Ян з Літвы і Вільям Мэхлінскі надрукавалі яшчэ некалькі кнігаў, у большасці праўных, супольна, але ўжо ў 1483 г. на за-

галовачных бачынах красуецца толькі імя Вільяма, а ягоная друкарня знайходзіцца цяпер у Гольборн каля мосту Фліт. Такім чынам дзейнасць Яна з Літвы ў Лёндане трывала крыху больш, чым тры гады. Што сталася з ім пасьля — няведама. Паводле аднак адной тэорыі, вельмі прывабнай, хоць без дастатковых даных, Ян, стаўшыся майстром друкарства, выехаў з Англіі у Кракаў.¹⁸ Там ён памагаў Фіёлу залажыць друкарню і надрукаваць па славянску «Трыядзь» і «Актойх». Ёсьць пэўныя меркаваны, якія можна прывесці ў абарону гэтай тэорыі. Вялікі князь Казімер, які панаваў у Кракаве як польскі кароль, быў вялікім прыхільнікам і патронам «літоўскага» мастацтва. Ян з Літвы павінен быў быць досьць маладым, калі ён прыехаў у Лёндан, калі мы будзем уважаць досьць нізкую якасць ягоных першых твораў, як вынік браку дасьведчання. Пазней ён робіць значны поступ наперад. Моўныя цяжкасці аднак напэўна перашкаджалі яму ў развіцці ягонай дзейнасці, асабліва, калі попыт на кнігі ў жывой ангельскай мове рос з дня надзень з вялікай шкодай для лацінскіх выданыняў. Удасканаліўшы сваё майстэрства, што магло быць больш натуральным для яго, як вярнуцца да свайго князя, каб пад ягонай дабразычлівай апекаю падзяляць разам з Фіёлом практычную манаполію на друк славянскіх кнігаў?

Як-бы там ня было, але для беларусаў, якія сяньня жывуць у Англіі, ёсьць прыемна думачь, што пяцьсот год таму іхні зямляк хадзіў па вуліцах Лёндану і нават пакінуў значны сълед сайго побыту ў гэтым горадзе.

а. Я. Германовіч.

Мае прыяцелі — Франціс Рамэйка

(Успаміны)

Рамэйка, (аб якім я ўжо ўспамінаў у 1 (88) нумары «Божым Шляхам», калі пісаў аб Зенону Якуцю), стаўся майстру прыяцелям выпадкова і на кароткі час. У 1923 годзе вясной мяне назначылі на парахвію ў м-ка Лужкі, Дзісненскага павету і там у суседстве, ў парахвіі Задарожжа — ў 10-ці кіламетрах ад Лужак — я знайшоў гэтага святара, (трагічнай памяці) Рамэйку.

Задарожжа (і бездарожжа) — гэта вёска, закіненая ў такой глушы, вондаль ад усякіх людзкіх дарог, а прытым паложаная на глыністым ґрунце, што туды немагчыма было у

дажджыстую пару ні даехаць, ні дайсьці! Аднойчы я тамака ў суседнім мястэчку Пліссе, едучы ваком дзісненскага стылю — высокім і плыткім — падчас густога дажджу восеньню — з усяго размаху вывернуўся сярод нябрукаванай вуліцы: мая рука загразла ў

¹⁵ Ян з Літвы і Вільям Мэхлінскі надрукавалі разам пачын праўных кнігаў. Пасьля адыходу Яна, Вільям выдаў другое выданье кнігі Літлетона (гл. тэкст).

¹⁶ Timperly, op. cit., p. 174.

¹⁷ Timperly, op. cit., p. 167.

¹⁸ R. Ostrowski, op. cit., p. 84.

балота да пляча, а я сам... няма чым пахвалицца! А быў адзеты ў паліто і ў бурку — было холадна і зябка непамерна...

Дружба мая з Рамэйкам была ажыўленая ягоным бойкім характарам, поўным энэргіі і ініцыятывы. На дзвіва касьцёл у Задарожжы выносіўся над усю ваколіцу і быў відны здаўку з усіх бакоў, бо Задарожжа ляжала на месцы крыху прыпаднітым; дый будова была вялікая, новая, высокая і прыгожая, а дзвіве вежы праста стралілі ў неба! Праўда, і па-рахвія там злажылася немалая, але такі касьцёл мог быць аздобай і паважнага гораду.

За кароткі час — адзін год — мы з Рамэйкам перажылі багата розных прыгодаў. Нашыя характары ня сходзіліся шмат у чым: у кожным спатканьні, нават у кожнай размове, мы натыкаліся на справы, якія канчаліся ажыўленай спречкай. Ён занадта навязваў ідэі, што мне аніяк не пасавалі, аднак мы ня толькі не сварыліся, але дружылі сардечна і гасцілі адзін у другога часта.

Аднойчы летам падчас нашага абеду у Задарожжы пярун так моцна ўдэрнуў у касьцёл, што прабіў франтовую съянину ў самым тоўстым месцы і папсаваў арган. Паслья мы аглядалі фіялетавую пасму, што прабегла па съянине на хоры. Некаторыя палікі гаварылі, што гэта здарэнне было карай Божай затое, што на хоры гралі і пяялі беларускія набожныя песні. Але шкода ў аргане аказалася нязначная.

Рамэйка меў музыкальныя здольнасці: ахвотна пяяў сам і вучыў моладзь і дзяцей пяцьцю па беларуску. Да съпеву памагаў сваі гітарай, а гэтым ажыўляў кожную съпейку. На маё няшчасце, я ня мог у гэтым яму ані памагаць, ані яго наследаваць: мог толькі і любіў слухаць.

Франціс мей ахвоту пагутарыць зь людьмі на ўсякія гаспадарскія і грамадскія тэмы: быў у па-рахвіі ўсюды сваім чалавекам, які разумеў сваіх людзей і яны яго разумелі і ахвотна ўсюды прыймалі.

У 10-ці кіламетрах ад Задарожжа была па-рахвіальная нова-збудаваная, каменная вялікая капліца — ў форме вясковага гумна. Вёска называлася Чарневічы. Там у большыя іхнія съяткі і адпраўлялася набажэнства і аднойчы Рамэйка запрасіў мяне сказаць там навуку па беларуску. У тых гадох ані біскуп, ані польскі ўрад яшчэ так востра не забараняў гаварыць казаньне ў роднай мове, як гэта паслья дзеілася. А Чарневічы аказаліся так наскроў беларускай грамадою, што інакш гаманіць да іх праста было-б неразумна і грэшна. Помню добра, як я свабодна пачуваваўся на амбоне: маё казаньне плыло з сэрца да сэрца. Увесь Божы народ слухаў, за-

таіўши дух; і так глядзелі ў вочы, каб ня згубіць аніводнага слоўца! І трэба-ж... я скажаў прыклад, які ўжо паўтараў у другіх мясцох і які наагул рабіў на людзей добрае ўражанье, праўда, крыху съмешны, але затое ясны і праконваючы. Аднак у Чарневічах гэты прыклад я выразіў так жыва і пранікліва, што увесь касьцёл раптоўна пыркнуў стыхійным съмехам мне цалкам неспадзяўна, бо я ніколі ня кусіўся ўцягваць народ у плач ці съмех — аж я ня ведаў, як рэагаваць!..

Праўда, «тутэйшыя» прамоўцы, якія ў працягу стагодзьдзяў гаварылі ў касьцёлах навуки беларусам па польsku, прамаўлялі та-коі польшчынай, што сапраўдныя палякі называлі яе «літоўскай» мовай. Ды і то разумела яе часткова нязначная частка людзей. А як съвтар мацней крычаў, дык бабы яшчэ мацней плакалі.

Калі прафэсар Віленскай сэмінарыі Л-ц гаварыў беларусам аб пэсымізме і мэлянхоліі, дык паслья «разумнейшыя» тлумачылі простаму народу, што «ксёндз задаў маліцца за душу съвятой Мэлянхоліі»

*

У 1923 годзе 15-га жніўня, на съвята Ўнебаўзяцца Найсьвяцейшай Дзевы Марыі (на Гаспажу), калі я прыехаў у Задарожжа, Рамэйка назначыў мне казань па нешпарах.

Гаварыць па нешпарах значна цяжкай: людзі прымучаныя, няўажлівія і сам прамоўца выступае паслья фэстовага абеду, а паветра ў касьцеле больш прыгрэтае і парнае... Дый на мяне надышло сумняванье, што будзе ў касьцеле перашкода-авантура збоку польскіх «патрыётаў». Я ня меў ніякіх інфармацый, а толькі працуцьцё. Кажу Рамэйку: «так і так...» А ён кажа:

— Я тут — пробашч і я адказваю, а ты гавары!

— Бачыш, кажу, што я яшчэ нідзе ня меў перашкоды і ня ведаю, як рэагаваць. А ты маеш, як старэйшы чалавек, практику... Парадзь мне!

— Ідзі — гавары і няма чаго баяцца.

Што-ж? з Рамэйкам спрачацца я ня ўмее і пайшоў на амбону. Думаў: калі будзе авантура, дык затрымаюся і памяркую.

Аж і праўда! толькі я пачаў гаварыць па беларуску — аж чую і бачу, што з презьбітэрыі выходзіць стары высокі чалавек — з вялікай барадою і гамоніць да людзей: «Выходзьце — выходзьце!..» Відаць, інтэлігент. Людзі яму даюць дарогу і ён так прайшоў праз увесь доўгі касьцёл, голасна выклікаю-

чи народ, але ніхто да яго не далучыўся і ўся бура на ім пачыналася і канчалася...

Я адразу зъмеркаваў, што ягоны бунт ня ўдаўся і я тут не перарваў сваей прамовы, праводзячы тэму памысна да канца. А гэты пан Яцына толькі асьмешыў сам сябе.

*

З гэтым самым Яцынай я меў спатканьне другое ў 1924 г., 24-га чэрвеня, на Св. Яна, у Друйскай парахві, дзе я ўступіў у кляштар.

У дзень Св. Яна адпраўлялася набажэнства ў капліцы Малькоўшчына. Капліца даволі вялікая, але зъмясьцілася ў ёй можа 4-ая частка прысутных. Пасьля літургіі ўвесь народ зграмадзіўся на магільніку ля капліцы ч. а. Андрэй Цікота пачаў навуку па беларуску. Я-ж стаяў на парозе капліцы і слухаў навуку. Аж бачу, што пад'ехаў і затрымаўся воддаль той самы Яцына!

Я адразу падумаў: ну, будзе авантура! Чакаю.

Яцына зълез з ваза і стаў за народам — слухаць казаньне. Раптам закрычаў: — А досьць тебе по московску гадаць! —

Нешта там яшчэ крычаў, але я ўжо не дачуў. І ўбачыў я, што ля яго народ пачаў хваляваць: паказалісся над Яцынай кулакі і мужчыны пачалі наступаць. Я спужаўся, што старога могуць прыбіць і кінуўся наперарэз мужчынам, каб стрымаць іх. А Яцына, ўбачыўшы мяне, крычыць: — А і ты тут!..

Замест таго, каб падзякаваць мне, Яцына мяне пачаў лаяць. Я-ж не гляджу на яго — стрымліваю людзей і не магу даць рады. Аж Цікота перарваў казаньне і шыбка пасьпышыў да мяне і мы ў двух стрымалі націск узварушанай грамады, а Яцына ужо пасьпееў сесыі на свой воз і з сынам ўдэрылі па кані. Як мы адыйшлі ад мужчын, яны кінуліся ў дагонку за Яцынам і толькі забурчэлі за ўцекачамі каменныні. Яцына пасьпееў цэлы ўзеч, не аглядаючыся.

Тады Цікота вярнуўся на сваё месца і запытаўся ў народу: — Па якому хочаце мець

казаньне: «Па беларуску-у-у!...» галасіла таўпа.

*

Вясной 1924 г. я разывітаўся з сваей парахвій у Лужках і ўступіў у кляштар у Другі да аа. Марыянаў і разам з тым разыйшоўся з а. Францісём Рамэйкам. Ён мяне ўсьцяж нагаварваў аставацца ў сьвецкім духавенстве, але я станоўка зь ім не згаджаўся. Маё разывітанье зь ім было цяжкое: Рамэйка пачуваўся як-бы пакрыўджаным асабістам і апушчаным. І мне яго было шкода. Мы разыйшліся на заўсёды: і фізычна мы ўжо былі на адлегласці кілёмэтраў больш 70-ці і ідэёва вельмі далёка.

Пасьля нейкага часу Рамэйку перанеслы ў іншую, яшчэ больш адлеглую парахвію, а я ў 1932 г. выехаў у Манджурию. Да мяне даходзілі чуткі аб нейкіх клопатах Рамэйкі, але бліжэйшых вестак аб ім я ня меў. Нарэшце я зь вялікім сумам даведаўся, што Рамэйка згінуў трагічна.

У 19?? ён прыбыў у Вільню, зайшоў да памешкання а. Адама Станкевіча. Гаспадыня пакінула яго ў кватэры і ён, чакаючы на паварот Станкевіча, знайшоў у яго скаваны рабольвар і затрэліўся.

Якая была прычына самагубства, нельга было даведацца: казалі, што нэрвовая хвароба: Рамэйка ў Вільні напярэданыні съмерці хадзіў да розных дахтараў, а ў спатканых знаёмых пытаўся: — «Глядзіце, што ў мяне ў вачах?»

Біскуп прызнаў у Рамэйкі нэрвовы шок і пазволіў пахаваць яго са съятаром, але раненікі і без народу.

Казалі мне знаёмыя, што Рамэйка ня мог спакойна перанесыці націску палітычнай і духоўнай улады супраць беларускай дзейнасці ў касцеле і ў парахві...

Вечны супакой няшчасному чалавеку! Мне прыходзілі сумнівы, ці ня лепш было-бы не разлучацца з Франуком, але ён не паддаваўся пад мой уплыў і я ня мог разгадаць, што справы могуць закаціца так далёка.

А на душы маей усё-ж вельмі сумна!

З царкоўнага жыцьця

БРАЗЫЛІЯ: Сао Паўлё — у Паўдзённай Амэрыцы стварылася новая сітуацыя — пачалі раптоўна разрастанца некатарыя гарады: сярэднія становіцца вялікімі. З гэтага паўстаюць новыя труднасці ў духоўным пастырстве: паўстаюць новыя прадмесці, у якіх не хапае сівятыня і немагчыма іх так шыбка набудаваць і дасць туды духавенства, якога і так не хапае ў старых парахвіях. Дзеля гэтае праблемы і труднасці ёсць сабраўся зъезд дэлегатаў усіх Сярэднях і Паўдзённае Амэрыкі ў горадзе Сао Паўлё.

*

ФРАНЦЫЯ: У Парыжы ад 10 да 16 сакавіка адбываўся «дыялёг» інтэлігентнай моладзі на тэму: «Бог — сініня», — значыць, што цяперашнія людзі думаюць і гавораць аб Богу? Гэта было спатканыне веруючых у Бога і атэістаў — на роўных правах — з пашанай асобы. Адбываліся лекцыі з дыскусіяй. Між атэістамі былі пераважна марксісты. Лекцыі чыталі 32 асобы.

Усіх зімала справа маральнага ўпадку грамадства і што патрэбна для адраджэння? Разважалася такжа справа супрацоўніцтва людзей добрай волі.

*

ПОЛЬШЧА: Каталіцкая Царква прабуе назіраць «дыялёг» з урадам: кардынал Вышынскі выслалі дэкларацыю да дырэктара спраў рэлігійных і прапануе назначыць спатканыне. На набажэнстве ў сваім казаныні кардынал жаліўся на дыскрымінацыю каталікоў: у школах вучыцялі дапытываюцца дзяцей, ці ходзяць да касьцёлаў. Урад забірае студэнтаў-сэмінарыстаў у войска, не даючы ім скончыць студыю, калі сьевецкім студэнтам даецца адтэрміноўка. Такжа сэмінарыстаў у войску прымушаюць да студыяў атэізму, дый саліцітуюць, каб ня вярталіся ў сэмінары, абязычы розныя палёткі і ільготы на сьевецкіх студыях і г. д.

*

СУДАН: Край магамэтанскі, у якім пануе моцны недавер і націск на каталіцкія місіі і на каталіцкія школы.

*

КАНСТАНТЫНОПАЛЬ: Кардынал Бэа з сваім асистай прыбыў да Патрыярха Атэнагара як папскі дэлегат з візитай: гэта была папская рэвізія на патрыяршае пасольства да папы. 3-га красавіка, калі папскія дэлегаты прыбылі ў Фанар — сталіцу патрыярхату — званілі званы прывітаныя — прыязнага і брацкага Патрыярх вітаў дэлегатаў з усімі сваім Сынодам.

Кардынал сказаў у прамове: «Першая катысць дыялёгу любові, найбольш ясная і пры-

метная, гэта ёсць нашая супольная пастанова прыгатаваць — кожны ў сябе — ў сваій Царкве — ўсё тое, што патрэбна да лучнасці і так супрацоўніца з запалам сэрца да поўнага паднаняня, якога жадаў Спасіцель.

Патрыярх адказаў па грэцку: «Мы зноў сталі на моцны грунт даўнейшага братэрства, на грунт, на якім бачым развязціце справы абновы.

«Сініня так на Западзе, як на Ўсходзе роўніца пастановы і знакі любові і ўзаемнае супраць, якія яшчэ нідаўна здаваліся немагчымымі.

«Дык вось у гэтым мамэнце мы можам вас заверыць, што з найбольшай радасцю і здавленнем віаем тут усякую вашую дзейнасць у гэтай справе».

Папскія дэлегаты перадалі Патрыярху папскую грамату ў адказ на даручаную нідаўна ў Рыме грамату патрыярха.

Кардынал Бэа візытаваў у Канстантынопалі такжа армянскага Патрыярха Шнорк Калёўстіан.

У нядзелю 4-га красавіка Патрыярх адпраўляў Літургію Св. Васіля Вялікага. Перад Літургіяй увайшла папская дэлегацыя ў царкву ў Фанары: Патрыярх займаў трон Св. Яна Залатавуснага, устаў на спатканыне кард. Бэа, даў яму пацалунак супакою і запрасіў на трон з свайго правага боку. Газета Ля Круа пісала: «Гэта — першы раз пасля 9-ці вякоў...»

У сваій грамаце, якую паслаў Павал VI Патрыярху, Папа пісаў: «Прыход ваших двух выдатных паслоў і ліст Вашае Святыні ажыўлі ўспамін нашага спатканыня ў Ерусаліме, памяць якога мы глыбока захавалі ў сэрцы. Сініня кардынал Аўгустын Бэа прыносіць наш пацалунак супакою і брацкае любові.

У сваім лісьце Папа выражает сваю волю і радасць, што можа дальш праводзіць стараныні свайго папярэдніка, Яна XXIII-га, а такжа ўсяго II-га Ватыканскага Сабору, аб единасці хрысьціянай.

*

РЫМ-ВАТЫКАН: Папа Павал VI адпраўляў 7. III, 1965 Св. Літургію ў касьцеле парахвільнім у Рыме — Усіх Святых — па італьянску! Паводле рэформы ўведзенай на Саборы, што для народу трэба адпраўляць у народных мовах, апрача ціхіх малітваў у каноне. Гэтак Папа зрабіў пачатак сваіх публічных набажэнстваў у Рыме, чародна адпраўляючы ў Валікім Посьце ў важнейшых парахвіях Рыму.

Папа высказаў у прамове да пробашчаў Рыму, што ведае, якія будуць труднасці, праводзячы рэформу ў практыку. Да XX-га веку ла-

ціна ператрываля, як літургічна мова Каталіцькай Царкви і раптам парадак мняеца! Лаціна была мовай нэутральнай і народы да ёсць прывыклі і зжыліся зь ёю: ёсьць шмат рацыяў супраць саборнай рэформы, аднак спрыяла важнейшыя дамагаючыя правесці рэформу, паміма ўсякіх пратэстаў і прывычак.

У Ірландыі, напрыклад, якая затраціла сваю мову падчас ангельскага прасльеду каталіцкай веры і ірландзкай нацыі, цяпер прыходзіца ўводзіць у літургію туго-ж ангельскую мову! У Амерыцы, дзе пры лаціне яшчэ вягетавалі народныя мовы (польская, летувіская, славацкая, чеськая і інш.) цяпер трэба ўводзіць народную мову, а моладзь ужо не даеца, ўважаючы ангельскую (ці «бруклінскую») за сваю народную мову! Нават сама Італія адчувае прыкрасы ў переходу на італьянскую мову ў касьцёлах. Дзеля таго Павал VI асабіста праводзіць загаданую рэформу ў літургіі. Каб да гэтага прывыкнуць, трэба будзе дзесяткаў гадоў.

Сам Ісус Хрыстос служыў літургію ў мове жыдоўскай і апосталы — таксама; але ўжо Св. Павал Апостал анітрашки ня сумняваўся, калі пераходзіў на грэцкую мову і грэцкая стала літургічнай мовай паўсюдна. Нават у Рыме, як можна праканацца з надпісаў у катакомбах, лаціна ўваходзіла толькі ў III веку і то вельмі паволі. Дык хто пасъмее ставіць закіды Паўлу VI-му, што жадае зълюзоваваць лаціну на карысць народных моваў?

Кажны разумее, што ў эпоху, калі Японія, Індія і іншыя старыя вялікія народы стаяць на парозе хрысьціянства, дык уводзіць яго разам з лацінскай мовай, было-б і неразумна і шкодна.

*

РЫМ: У Вялікі Чацвер Павал VI у базыліцы Св. Яна мыў ногі 12 калекам з дзіцячага шпіталя і... цалаваў! Было прысутных маса народу і 18 кардыналаў. Гэты абраад ёсьць прыняты ў Каталіцкай Царкве — за прыкладам Хрыста, што ўмываў ногі Апосталам.

У Вялікві Пятніцу Папа адпраўляў набажэнства ў базыліцы Божае Маці «Маджыёра», а вечарам адбываў з народам Крыжовую Дарогу ад аркі Канстантага да Колізеум.

У Вялікдзень раніцай Папа меў Літургію на прадмесці Рыму ў паraphвіяльным касьцелі, а другім — на плошы Св. Пятра. Багаславенства даваў з балькону ў звычайнай япіскапскай мітры (Папа перастаў ужываць тыяру!) і з крыжом у руцэ — прытым заклікаў увесы съвет да згоды і міру.

*

Нэні, правадыр італьянскіх сацыялістаў, быў 12, IV прыняты на аудыенцыю у Папы. Ён ведамы праціўнік хрысьціянскіх дэмакратаў і

няпрыхільны да Царквы. Нядайна дамагаўся на паседжанні міністраў, каб Папа плаціў італьянскай дзяржаве спэцыяльны падатак ад сваіх фінансаў. Аднак зажадаў наведаць Папу асабіста і геманілі з сабой даволі доўга, але не аб справах грашавых, толькі аб самай важнай: як супакоіць збламучаны съвет і прадухіліць катастрофу вайны? Бо вайна пагражае згубай і каталіком, і сацыялістам і ўсяму съвету... — Пры развітанні абмяняліся падаркамі: Павал VI падараў Нэні залаты гадзіннік Папы Яна XXIII.

*

ЯПОНІЯ: У Токіё прыбыў кардынал Мэрэльля, прэзыдэнт у Сакратарыяце для рэлігіяў няхрысьціянскіх: меў спатканне з прадстаўнікамі розных рэлігіяў. Быў прэзыдэнт асацыяцыі буддистаў, галава шынтаістаў, такжэ япіскапы праваславленія, англіканскія і пратстанцкія.

Кардынал заклікаў усіх веручых да супрацы — усіх людзей добрае волі — казаў, што трэба супольна разрашчаць найважнейшыя цяпер справы — вайны, матэр'ялізму, голаду і беднасці. «Мы бачым, — казаў — што цяперашні съвет падзяліўся на розныя групы, якія шыкуюць адны на другіх аружжа, што можа падчас канфлікту зънішчыць усё чалавецтва. Вы, Японцы, ведаце лепш ад других народаў, якое няшчасце і пагібель зъмяшчаеца ў атамнай бомбе.

«Дык вось трэба, каб зразуменне, брацтва і любоў замянілі недавер і гэту страшэнную пагрозу.

А яшчэ горшная пагроза і «бомба» — казаў — эта матэр'ялізм-атэізм, які забівае ўсякую рэлігію і лучнасць людзей добрае волі.

Гэты кард. Марэльля быў апостальскім дэлегатам у Японіі ад 1933 да 1949 г. Прыйшоў цяпер на съяткаванне 100-годзьдзя павароту місіянераў у Японію. 300 гадоў трываў прасльед Каталіцкае Царкву і ўсё-ж немалая частка патомкаў каталікоў ператрываала без съятароў праць вякі і дачакалі свабоды і павароту місіянераў.

*

ЭГІПЕТ — КАІР: У універсытэце — цэнтры ісламу — кардынал гор. Вены Кёніг правёў лекцыю для студэнтаў музулманаў на тэму: «Монотізм у цяперашнім съвеце». Казаў, што існуе вялізнае поля для супрацы веручых хрысьціян і магамэтан. Казаў, што трэба змагацца з матэр'ялізмам, які вучыць, што чалавек ёсьць адзіны гаспадар на съвеце. І казаў, што атэісты ўсходу і Захаду лучаща ў сваіх поглядах і ў змаганні з верай у аднаго Бога. А Эванэлія і Каран вядучы да веры ў Бога. Між хрысьціянамі і магамэтанамі патрэбна зразуменне і поўная толерантасць.

ФІЛІПІНЫ: Парлямент прыняў рэзалюцыю — ўвесыці навучанье рэлігіі ў школах.

*

ЧЭХІЯ: Украінскі япіскап грэка-каталянскага засуджаны ў турму на ўсё жыццё у гор. Тэпліце: ад 1951 году, калі быў засуджаны, няма аўтамату пэўных вестак.

*

ДЫЯЛЁГ ЦАРКВЫ І СЪВЕТУ — 13 СХЭМА: адносіны Царквы да съвету. Справа такая важная, што фактычна дзеля яе была назначана IV Сесія і прадоўжаны Сабор. Цяпер усьцяж працуе над гэтай Схэмай КАМІСІЯ, якая выдзеліла 7 падкамісіяў і разъдзяліла ўсю працу для

перапрацоўкі: сюды ўваходзяць людзі духоўныя і съвецкія — япіскапы, съятары, экспэрты, аўдытары і аўдытаркі. Разважаюць пытаныні: аб людской асобе ў грамадзстве, аб жанімстве і сям'і, аб культуры, аб голадзе і беднасці і інш.

*

«ПІГУЛКА». Спэцыяльная Камісія у Ватыкане разважае справу «концепцыі» — пачацца ў лоне маткі і пытаныне аб «пігулцы» — Справа працягваецца і набрала ў съвеце разгалосу. У Камісію закліканы большы лік съвецкіх спэцыялістаў-лекараў і прадстаўнікоў ад сем'яў — з розных краёў. Папа просіць каталікоў, каб захавалі цярпіць і дыскрэцыю, а Камісія дае поўную свабоду працы і дыскусіі і просіць, каб лішне не працягвалі сваіх паважных досьледаў.

З БЕЛАРУСКАГА ЖЫЦЬЦЯ

Англія

ІПАДЫЯКАНСКІЯ СЪВЯЧАНЫНІ

У нядзелью 21-га сакавіка ў царкве сьв. Пятра і Паўла ў Лёндане Дастойны Уладыка Часлаў Сіповіч рукапалажыў у іпадыяканіа сп. Рабэрта Тамушанскага.

Гэта была скромная, але ўзрушаючая ўрачыстасць. Сяньня, пры малой колькасці съятарскіх прызваныяў, рукапалажэнне беларускага кандыдата беларускім япіскапам (ды — дадамо — у беларускай царкве) зьяўляецца рэдкай падзеяй і таму набірае асаблівага значэння.

Пасылья рукапалажэння Дастойны Уладыка служыў архіерайскую Літургію. Саслужылі: Мітрафорны Пратаерэй Ул. Салавей, які ў тым часе гасціў у Лёндане, і Рэктар Бел. Каталіцкай Місіі ў Англіі а. Л. Гарошка.

Новы іпадыякан зьяўляецца студэнтам багаслоўя у духоўнай сэмінары ў Кенігштайні ў Нямеччыне.

САКАВІКОВЫЯ ЎРАЧЫСТАСЦІ Ў ЛЁНДАНЕ

Адзначэнне ўгодкаў абвешчаныя незалежнасці Беларусі ў гэтым годзе ў Лёндане было вынікам выслікаў ня толькі саміх беларусаў, але і іхніх ангельскіх прыяцеляў.

У чацвер 25-га Сакавіка вечарам сп-ня Макміллян ладзіла прыняцце ў чэсць 47-мых ўгодкаў абвешчаныя незалежнасці Беларусі. На прыняцце прысутнічалі прадстаўнікі дипламатычнага корпусу (з нямецкай, гішпанскай і французскай амбасадаў), сябрэы ангельскай ары-

стакратыі (Лёрд Дафэрын і Ава, Лёрд Освальд, Барон Бістам, Ледзі Гарлех і інш.), паслы парляманту партыяў ураду і апазыцыі і шмат іншых выдатных прадстаўнікоў ангельскага грамадзства. Сярод прысутных беларусаў былі Дастойны Уладыка Часлаў Сіповіч, Мітр. Прат. Ул. Салавей, спадар і спадарыня Бутрымовічы і іншыя.

На наступны дзень газета «Дэ Таймс» зъмясьціла вестку аб прыняцці.

У нядзелью 28-га сакавіка раніцай у царкве сьв. Пятра і Паўла Уладыка Часлаў, у саслужэнні з Мітр. Прат. Ул. Салаўём і а. А. Надсонам, адслужыў урачыстую сьв. Літургію за Беларусь. Тэмаю казаныя паслужылі слова Хрыста: «Аддайце цэзараvu цэзару, а Божае Богу» (Мт. 22, 22). Навязваючы да іх, Дастойны Уладыка прадставіў нашае імкненіне да нацыянальнай незалежнасці, як імкненіне да зьдзейснення прыродных правоў, якія маюць свой пачатак у Богу.

У часе Літургіі съпявалі хор вучняў Школы сьв. Кірыла.

Па паўдні гэтага самага дня адбылася ўрачыстая акадэмія ў Беларускім Доме. Старшыня ЗБВБ, сп. Ул. Бутрымовіч, зрабіў вельмі зъмястотыўны даклад. Прыводзячы шматлікія канкрэтныя факты, ён зрабіў агляд шматвяковай дзяржаўнай традыцый беларускага народу.

Мастацкая частка праграмы складалася з канцэрту, наладжанага хорам і аркестрай вучняў Школы сьв. Кірыла. Кіраваў хорам а. Рабэрт Тамушанскі.

На заканчэнне было скромнае прыняцце наладжанае кіраўніцтвам Беларускага Дому.

ВЫСЬВЯЧЭНЬНЕ ІКОНЫ СВ. КІРЫЛА ТУРАЎСКАГА

Школа сьв. Кірыла Тураўскага наканац да-
чакалася іконы свайго нябеснага апякуна. Іко-
на гэтая была намалёваная бэнэдиктынскімі ма-
нашкамі з манастыра Ле Като ў Францы.

Лёндан, 4-га красавіка. Урачыстае перанясеньне
іконы ў школу Св. Кірыла Тураўскага

У нядзелю 4-га красавіка Дастойны Уладыка Часлаў, пасьля сьв. Літургіі, пасьвяціў ікону. Пры гэтай нагодзе а. А. Надсон сказаў, па беларуску і па ангельску, казаньне у чэсьць святога, нарысаваўшы ягоную постаць, як вялікага святога, добрага пастыра і таленавітага піс-меньніка і паэта.

У той самы дзень пасьля абеду Уладыка Часлаў у акружэнні сьвятароў, настаўнікаў і вучняў урачыста перанёс ікону з царквы ў Дом сьв. Кірыла. Там яна была павешаная пры галоўным уваходзе. Пры гэтым Уладыка звярнуўся з словам да вучняў, кажучы, што ад гэтай хвіліны Школа сьв. Кірыла мае новага Жыхара, які не займае месца і не спраўляе нікому клопату, але апякуецца ўсімі, хто жыве ў яго Доме і памагае тым, якія яго просяць. Уладыка заклікаў усіх вучняў браць прыклад з сьв. Кірыла Тураўскага, які аддаў поўнасцю свае вялікія здольнасці і глыбокую веду на славу Божую і на службу свайму народу.

Група сябровак Беларускага Юнацкага Клубу ў Брадфардзе
на съяткаваньні дня незалежнасці Беларусі

СВЯТА НЕЗАЛЕЖНАСЦІ БЕЛАРУСІ Ў БРАДФАРДЗЕ

Стараньнямі мясцовага аддзелу ЗБВБ, сьвяткаванье угодкаў абвешчаныя незалежнасці Беларусі адбылося ў Брадфардзе ў суботу 27-га сакавіка ў памешканыні Беларускага Дому.

Распачалялося сьвяткаванье ад Малебну, які адслужыў настаяцель БАПЦарквы, а. Я. Абабурка, у капліцы ў Беларускім Доме.

Паслья Малебну была акадэмія, якую адчыніў і вёў старшыня Аддзелу, сп. Я. Калбаса. У ўступным слове ён прывітаў прысутных, а таксама прачытаў прысланыя съвяточныя прывітаныні.

Канада

УРАЧЫСТАСЦІ Ў АШАВЕ

Беларусы ў Ашаве сьвяткавалі ў гэтым годзе 47-мая ўгодкі незалежнасці Беларусі вельмі ўрачыста.

23-га сакавіка беларуская дэлегацыя, у складзе сп. сп. В. і Г. Харэвічаў, сп-ні Л. Мачко і сп. А. Маркевіча, была ў бурмістра гораду Ашавы і перадала яму беларускі сцяг і літаратуру аб Беларусі. У чацвер 25-га сакавіка, на гарадзкой ратушы, побач з канадыйскім красаваўся і наш беларускі нацыянальны сцяг.

У нядзелю 28-га сакавіка раніцай а. Прат. М. Мацукеўч у саслужэнні з а. Запарынюком адслужыў урачыстую багаслужбу ў мясцовай украінскай царкве. Ён сказаў прыгожае казаныне аб героях — змагарах за долю свайго народу.

Па паўдні ў той самы дзень адбылася урачыстая акадэмія. Кіраваў акадэміяй сп. Я. Пітушка. Сярод прысутных былі даст. Дэвід Ган,

Вельмі добры і глыбокі быў даклад, у часе якога вельмі ўмелы быў выкарыстаны магнітрафон дзеля мастацкага эфекту. Гэта зрабіла вялікае ўражанье на слухачоў, асабліва калі яны пачулі слова 3-цяй Уставадаўчай Граматы. Прачытаў даклад Інж. Б. Кляйноў.

Сяброўкі юнацкага клубу, у нацыянальных строях, цешылі прысутных песнямі і танцамі. Прыгожа граў на акардыёне малады музыкант Антон Мучынскі.

Мясцовая газэта, «Тэлеграф энд Аргус», зъмесьціла вестку і здымку з сьвяткаванья.

25-га Сакавіка: Беларускі Сцяг побач з канадыйскім красавеца на ратушы горада Ашавы

Беларуская дэлегацыя
ў бурмістра горада Ашавы

ліберальны пасол у Канадыйскі парлямент, даст. А. Валькэр, пасол у парлямент Антарыё, радны гораду Ашавы алд. А. Шастакоўскі і шмат іншых прадстаўнікоў канадыйскага грамадзтва. Сярод прысланых прывітальных тэлеграмаў былі тэлеграмы ад даст. Лестэр Пірсаны, прэм'ера Канады, і ад галавы апазыцыі, даст. Дж. Дыфэнбакэра.

Паслья музычнага выкананьня канадыйскага гімну, і дэкламацыі дзецімі малітвы «Магутны Божа», сп. К. Акула прачытаў цікавы даклад па ангельску. Натупна сп. Р. Беразоўскі выступіў з дакладам у беларускай мове.

Мастацкая частка акадэміі была вельмі багатая. Беларускія дзецы выкааналі песні (О, Беларусь, мая шыпшина; Васілёчкі), танцы (Крыжачок, Бульба, Полька-Янка і, бязумоўна, Лявоніха). Цікавай была інсцэнізацыя байкі М. Танка «Журавель і чапля». Кіраўніку мастацкай часткі, сп. Б. Лішчонку, а таксама сп.-ням Л. Рагулі і В. Пашкевіч і сп. Б. Кірко, належыцца шчырая падзяка за так добрую падрыхтоўку.

Аб съяткаваньні пісала мясцовай газета «Ошава Таймс» і гаварыла радыястанцыя Сі-КейЭлБі.

Съяткаваньне было наладжанае стараннямі мясцовай управы Беларускай Самапомачы, а асабліва ейнага старшыні сп. Г. Харэвіча.

БЕЛАРУСКАЕ НАЦЫЯНАЛЬНАЕ СЪЯВТА Ў ТОРОНТО

У Торонто Згуртаваньне Беларусоў Канады адзначыла ўгодкі абвешчаньня незалежнасці Беларусі ў нядзелю 4-га красавіка. Раніцай а. Прат. М. Мацукевіч адслужыў Багаслужбу і

сказаў прынагоднае патрыятычнае казаньне. Паслья абеду ў памешканні БР-ГЦ адбылася акадэмія. Вёў акадэмію старшыня мясцовага аддзелу ЗБК, сп. М. Ганько. Даклад на гістарычную тэму звязананую з нашым нацыянальным съявитам прачытаў Др. В. Жук. Моладзь з Ашавы, пад кіраўніцтвам сп. сп. Б. Лішчонка і Б. Кіркі, цешыла прысутных сваімі мастацкімі выступамі.

Беларускае Нацыянальнае Аб'еднанье адзначыла 47-мая ўгодкі абвешчаньня незалежнасці Беларусі ўрачыстай багаслужбай і малебнам, якую адслужыў у царкве сьв. Эўфрасіні а. Прат. В. Сагайдакіўскі, які сказаў пры гэтым вельмі патрыятычнае казаньне. Паслья Багаслужбы, усе, хто мог, паехалі на акадэмію ў Ашаву.

Францыя

СЪЯВТА НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ Ў ПАРЫЖЫ

Беларусы ў Парыжы адзначылі ўгодкі абвешчаньня незалежнасці Беларусі ў нядзелю 28-га красавіка. Раніцай у капліцы сьв. Людвіка, а. Леў Гарошка адправіў урачыстую сьв. Літургію. Хор францускіх студэнтаў сьв. Ірынэя, пад кіраўніцтвам сп. Дэ ля Прадэль, прыгожа съпявалі старыя беларускія літургічныя напевы. Пасля абеду, у салі «дэ Шартр», адбылася ўрачыстая акадэмія пры вялікім удзеле беларусаў і гасцей — чужынцаў. Адчыніў акадэмію сп. М. Наўмовіч. Старшыня Рады БНР, Инж. М. Абрамчык, прачытаў вельмі зъмястоўны даклад. На заканчэнні было наладжанае скромнае прыніцце.

ФОНДРАЗБУДОВЫ

ШКОЛЫ СЬВ. КІРЫЛЫ ТУРАЎСКАГА Ў ЛЁНДАНЕ

ГЭТЫМ ЗВЯРТАЕМСЯ ДА ЎСІХ СУРОДЗІЧАЎ З ГАРАЧАЙ ПРОСЬБAI
ДА ПАМАГЧЫ САБРАЦЬ ГРОШЫ НА РАЗБУДОВУ НАШАЙ БЕЛАРУСКАЙ
ШКОЛЫ Ў ЛЁНДАНЕ.

МАЕМО ЎЖО БОЛЬШ КАНДЫДАТАЎ ЧЫМ МЕСЦА, ДЗЕЛЯ ТАГО НЕ-
АВХОДНА ПРЫСТУПІЦЬ ЧЫМ ХУТЧЭЙ ДА ПАБУДОВЫ НОВАГА ДОМУ.

ПАТРЭВА НАМ САБРАЦЬ 30.000 АНГ. ФУНТАЎ. АДПАВЕДНЫ ПЛЯЦ
ДЛЯ ШКОЛЫ Ў НАС УЖО ЁСЦЬ.

БРАТЫ! ВЯЛІКАЯ МЭТА ПЕРАД НАМІ: ДА ПАМАЖЭЦЕ!

Усе ахвяры просім прысылаць на адрес Кіраўніка школы:

Rev. J. Hermanovič, Marian House, Holden Avenue , London, N. 12, England.

† ЧЭСЛАЎ СІПОВІЧ

Бп. тыт. Марыямітанскі
Апостальскі Візытатар Беларусаў

а. Леў Гарошка, Рэктар

а. Язэп Германовіч

а. Аляксандар Надсон

Прасьлед рэлігіі ў Беларусі

У савецкай газэце «Літаратура і Мастацтва», з 9. III. 1965, пададзена вестка, што ў Валожыне, Ашмянскага павету, яшчэ стаіць у касьцеле вельмі вартасны арган работы італьянскіх майстроў. Касцёл забраны атэістамі на цэх Міжкалгасбуду (так марнующа касьцёлы гістарычнай і культурнай памяткі!) і там той арган пакінены без апекі — аж толькі цяпер зацікавіліся ім спецыялісты, калі праз доўгі час быў нішчаны дзецьмі на цацкі. Газэта пратэстуе, кажучы: «Ці ня час вярнуць інструмент народу?»

Мы пракананыя, што ўсё, Бог дасьць, будзе зъвернена народу, але тымчасам савецкі атэізм нішчыць усё тое, што не пасыпей зьнішчыць нягодны нямецкі фашизм.

«Настаўніцкая газэта» з 10. III. 1965 заўлікае: «Выхоўваць ваяўнічых атэістаў! і хваліць настаўніка хэміі ў Жырмунах, які не прамінае выпадку, каб на ўроках не раскрыць рэакцыйную сутнасць рэлігіі...»

Так Багусевіч і інш. вядуць «навукова-атэістычнае выхаванье».

«Святыя» айцы і не задумваліся, якое будучзе ў гэтага памяшкання з купалам, вялізнымі налонамі, калі амаль сто гадоў таму назад збралі сродкі на яго пабудову. Спачатку тут размяшчаўся касцёл, затым царква, а потым католікі зноў адваявалі яго ў праваслаўных і зноў зрабілі касцёл.

Але каму б ні належала гэтае памяшканне, святошы з амбона сяялі смуту, цемрашальства, затуманівалі очы людзей.

Ішоў час. Усё менш і менш становілася паклонікаў у рэлігіі. А затым касцёл зусім апусцей Апошнім адсюль выбіраўся ксёндз Раек.

Савецкая улада вырашила перадаць гэтае памяшканне, некалі пабудаванае на народныя сродкі, для службы народу. У касцёле стварылі гісторыка-краязнаўчы музей. Экспазіцыі гэтага музея расказваюць аб гістарычным мінулым Лідчыны, аб Вялікай Айчыннай вайне, аб савецкім перыядзе жыцця. Вялікае месца займае антырэлігійная пропаганда.

Не так даўно грамадскасць горада ў самай вялікай зале касцёла вырашила абсталяваць планетарый. Апаратуру прыслалі спецыялісты з Маскоўскага планетария, дапамаглі ўстановіць яе.

У лістападзе адбылося адкрыццё. Апаратура планетария дазваляе дэманстраваць зорнае неба, розныя астронамічныя з'явы, паказваць рух нябесных свяціл. За кароткі час тут побывалі тысячи наведальнікаў. Яны даведваліся аб будове свету, аб розных з'явах, якія адбываюцца ў бязмежнай касмічнай прасторы.

І. ЛЕШАНЮК, Я. ПЯТАКІН.

Такое «выхаванье» і прыводзіць да таго, што памятнікі старадаўнасці абертаюцца на цацкі!

ЛІДА: «Касцёл Святога Язэпа Калясанцага з кляштаром Закону аа. Школьных-Піяраў, фундацыя Ігната Сціліёна 1756 г. Мураваны будынак касцёла і кляштару збудаваны ў гадох 1797—1825, а ў г. 1832 ўсё забрана на праваслаўную царкву. У г. 1919 зъвернута каталіком і ў г. 1922 зноў перададзена Айцом Школьным Піярам». Гэтая інфармацыя ўзята са ссылкі «рубрыцэля» Віленскай Катал. Кансысторыі. Далей даём фото касцёла і інфармацыю з савецкай газэты «Беларусь», № 1, 1965 г., бач. 5. Характэрна, што напіс дадзены па расейску — «Плянетарий»).

Пішуць: «Усё менш і менш становілася паклонікаў у рэлігіі...»

Гэта зусім магчыма, бо і ў Самога Хрыста не стала паклонікаў, як быў укрыжаваны — паразьбегаліся... Дык і ў Саветах Царква ўкрыжаваная, але няхай здаймуць тэррор і прасьлед, дый ізноў людзі адбудуюць свае святыні. (Увага! Падаём савецкі тэкст бяз змены і фото касцёла).

Будынак Планетария.

ЛІСТ З УСХОДУ: Вельмі многа радасьці прынесла пісьмо, фотографія Ваша і абрэзкі, якія я атрымаў на шосты дзень па высылцы, за што Вам гарача дзякую.

Акурат я гэта атрымаў у страшны момант, у чорну часіну майго няшчасця, якога да-сюль ня меў у сваім жыцці.

Вялікая апека Божая над ксяндзом Татарыновічам, што ён ёсьць пры жыцці, яго супрацоўнікі беларускія святары згінулі з рук нямецкіх, як вялікія мучанікі.

Калі ў 1941 годзе немцы занялі Беларусь, грамадка беларускіх ксяндзоў пад правадырствам кс. др. Станіслава Глякоўскага, прыехала у Менск, каб тут абняць каталіцкія касьцёлы і распачаць місійную працу. Да гэтай грамадкі беларусаў Місіянэрый далучыўся і я, як малады законнік Францішканін (навіцыюш). У Менску, где людзі 13 год (пры большавікох) ня мелі касьцёлаў і не бачылі каталіцкага святара, мы засталі шэсць касьцёлаў замененых:

- 1) Катэдра — на аўто-гараж,
- 2) Касьцёл Св. Сымона і Галены — на кіно-тэатр жыдоўскі,
- 3) Касьцёл Дамініканскі — на шпіタルъ,
- 4) Касьцёл Бернадынскі — на магазын,
- 5) Касьцёл г. зв. «Жоўты» — на магазын,
- 6) Касьцёл на магілках «Кальварыя» стаяў пусты, а сёмы касьцёл вельмі прыгожы

«Залатая Горка» быў спалены — тут мясціцься архіў. Таксама і кругом Менска касьцёлы былі заменены, а соткі тысяч каталікоў высланы. У самым горадзе Менску асталося толькі 17 тысяч каталікоў.

Ахвярныя каталікі Менска, калі даведаліся аб прыезьдзе ксяндзоў, сталі дружна да рамонту касьцёлаў. Па вуліцах, збуранных вайною, падбіралі пліты і гэтым улажылі ў катэдры пасадзку, павышаўшыя жалезства, ачысьцілі съцены с্বятыні.

Група хлапчукой у дзень 1-е Камуніі (Прычасьце) у Менску

MINSK © MARKTSTRASSE

Беларускія каталіцкія катэдральныя касьцёлы.
Так выглядалі па вайне 1941 г. некаторыя вуліцы
Менска. Катэдр. касьцёл ацалей.

8-га верасьня 1941 году катэдра не магла памясьціць народу, да якога Кс. Др. Глякоўскі з амбоны прамовіў: «Вясёлы дзень нам сёняння настаў...» Ад плачу і ляманту, які падняўся ў сьвятыні, трудна было народ успакоіць. Ад гэтага дня аспачалася праца місыйная. Штодня соткі хрысьцілі, спавядалі, вянчалі — людзі туліліся да касьцёла як дзеткі да маткі.

Я бяз oddыху вёў катахізацыю моладзі. Жылі мы разам з Кс. Татарыновічам на аднай плебаніі — якія-ж ён цудныя гаварыў казанын!

Па колькі месяцах гэнай усільнай працы сталася страшная рэч: немцы арыштавалі ксяндзоў. Кс. Татарыновічу ўдалося выйсці з іх рук і выехаць, арганісты выехаў у Вільню, закрыстыян таксама, а я астаўся адзінокі. Ня перарваўшы сваей працы, пры замкнёных галоўных дзъверах катэдры вучыў моладзь катахізму. І з ласкі Божай за якісь час прыехаў у Менск літоўскі ксіондз капэлян,

апрача сваіх жаўнераў аддаўся працы для народу цывільнага. Казаныні гаварыў па беларуску.

Апрача Менска, выяжджаў я ў суседнія парахві як Лагойск, Смалевічы, Узда, Сымілавічы, Аннапаль, Самахвалавічы, Суцін, Пухавічы і другія. Усюды народу каталіцкага было многа: вучыў я моладзь катахізму, прыгатоўваў да жаніства. А калі усё было прыгатавана, прыяжджаў да мяне ксіондз, абслужыў усіх, а я ехаў да другое парахві. І так працавалі мы трох гады.

Перад самымі фронтам немцы пазволілі прыехаць у Менск беларускаму Кс. Шутовічу. Я з ім перажыў фронт і чатыры месяцы быў у Менску па фронце, а пасля ўдалося мне выехаць у Польшчу, а Кс. Шутовіч па вялікіх цярпеннях як мучанік памёр. (Увага: Кс. Шутовіч быў вывезены і засуджаны на 10 гадоў бальшавікамі, у 1955 выпушчаны, прабыў нядоўга ў Вільні, а пасля пераехаў у Барыслав і там памёр).

З беларускае прэсы:

СЯЎБІТ: Сакавік—Красавік, 1965, Вялікодны нумар. Пераважна заняты паэзіяй а. Я. Тарасевіча і ягонаі прозай. Добры артыкул на 25-га Сакавіка: тут звязана Свята Даўравешчанія з народным Святам Незалежнасці Беларусі.

№ 44-ты на Май—Чэрвень на ЎШЭСЫЦЕ больш ажыўлены, нават зьяўляюцца весткі! Адзначаецца Свята Маткі і Айцоўская Годнасць. Гарачы верш з нагоды 50-цігоднія ЮБІЛЕЮ а. МІХАЛА УРБАНОВІЧА.

БАЦЬКАЎШЧЫНА: Сакавік, № 2 (629), 1965. У нумары: «Зварот Прэзыдэнта БНР М. Абрамчыка да беларускай эміграцыі». Далей: аб камуністычнай праграме дэнацыяналізацыі і «Сабатуеца белар. книга» і інш.

НАВІНЫ ЗЬ БЕЛАРУСІ (Агляд сав. друку), 28. II. 65, № 4 (27). У нумары: Шэксьпіравы санеты пабеларуску, Пытаныне дзіцячых песніяў, Гісторыя бел. этнографіі і інш.

ЦАРКОЎНЫ СЪВЕТАЧ: Год XIV, 1964, № 4—5. Выдае: Царкоўная Рада Белар. Праваслаўнае Царквы. Соут Рівэр, Амэрыка.

БЕЛАРУСКІ ГОЛАС: Люты, 1965, № 124. Торонто, Канада.

ЗЬНІЧ: Студзень—Сакавік, 1965, № 81, Год XVI. Уесь нумар заняты вельмі цікавымі темамі. Гарачы і магутны верш Янкі Купалы пачынае Новы Год: «Паўстань з народу нашага, Прапор... Пясынтар... Ваяк... Уладар!...»

Крыху трудна зразумець, што значаць у артыкуле слова: «Наўсьперш, усадоміць, струм, жывуальны, вырынацца, сълемкі, сусциг, тропат, уснавальны, вадзінакрыніца, ацямленьне» і інш.

Нам здаецца, што, калі Царква (Экклезія) ўводзіць нават у Літургію народныя мовы, каб Божае слова было даступна ўсім, дык і беларусы будуть больш рады, калі мы будзем даваць ім выясьненыні ў мове зразумелай.

ГОЛАС ЦАРКВЫ: часапіс праваслаўных Беларусаў, № 21, Вялікдень, 1965 г. «Радуйцеся!» — гэты заклік дамінуе ўва ўсім нумары. «Хрыстос Уваскрос»: у Ім нашая вера, надзея і любоў. «У Пятніцу і Суботу ўсе ворагі Хрыстовыя радаваліся, што Праўду Божую пахавалі і запячатали ў Гробе, а... Хрыстос Уваскрос!» Беларусы, «Толькі цверда веруйце ў Яго, і прыйдзе наш Трэйці Дзень!». Цікавы арт. «Грэцкая Праваслаўная Царква».

Для цікавасьці і навукі:

Найдаўжэйшая вуліца ў Аргентыне — ў Буэнос Айрэс: называецца Рывадабія і мае 20.000 нумароў дамоў.

Др. В. Пудду ў Рыме высказаў, што найбольш мужчын, што раптоўна ўміраюць на хваробы сэрца, вінаваты самі, бо 1) ядуць за тлуста, 2) зашмат кураць, 3) зашмат сядзяць і 4) лішне кла-поцяцца.

«БЕДНАЯ» спадарыня Барбэр захварэла і перавезылі яе у шпіталь: з жалям пакінула 45 катоў, 7 сабачак, 3 трусоў, 9 папугаяў і 18 канаркаў, зь якімі жыла ў адным памешканьні! Здарэньне з Англіі.

ПАМЯТНІК СТАЛІНА ў Празе ческай, з граніту, важыў 18 тысяч тоннаў, 30 метраў вышыні; а сам «бацька народаў» важыў 960 тоннаў! Звалілі яго!

*

КАТАЛІЦКАЯ ЦАРКВА Ў АФРЫЦЫ: 250 мільёнаў людзей, а толькі 10 працент зь іх — каталікі. Аднак поступ Сьв. Эванэліі — вялікі. Найтруднейшая місія — паміж музулманамі, але тыя прынамсі вераць у аднаго Бога; але вялізныя масы — пагане. Усё-ж Хрыстос пасылае сваіх апосталаў і цяпер: там лічаць да 3 мільёнаў чорных, што шыкуюцца да хросту.

І ў Эўропе адносіны вельмі трудныя для Царквы: нават у старых каталіцкіх краёх: у Францыі пашыраеца паганства, абыяковасьць і атеізм, — 20 працэнтаў няхрышчаных!

ЛІСТЫ прылітаюць у рэдакцыю: з Нью Ёрку — 2 дні, з Чыкаго — 3 дні, з Лёс Анджэлес — 4 дні, з Аўстраліі — 6-7 днёў і з Варшавы — 2 тыдні, а з Бразыліі — 6 днёў!

ПАШТОВЫЯ маркі рэлігійнага зъместу: у 1964 г. выпушчана такіх у розных краёх каля 200 гатункаў, найбольш як памяткі юбілеяў: 400 год съмерці Міхала Анёла Буонаротті, маліара, скульптара і архітэктэта; 800 год катэдры Нотр-Дам у Парыжы, такжа у памятку папы Яна ХХІІІ, 22 афрыканскіх мучанікаў і інш. (Міхал

Анёл маляваў у Ватыкане у Сыкстынскай капліцы на супіце стварэнье съвету і людзей, а на съцяне за аўтаром Страшны Суд. Ён-жа выкаваў у мармуры сладкую скульптуру, т. наз. «Піета» — Божая Маці тримае цела Ісуса Хрыста, зънятае з крыжа. Цяпер знайходзіцца у Амэрыцы на выстаўцы. І ён выкаваў фігуру Майсея, што знайходзіцца ў базыліцы 12-ці Апосталаў у Рыме. І М. Анёл выкананаў геніяльны плян базылікі Святога Пятра).

*

БРАЗЫЛІЯ абходзіць сёлета 400-юбілей за-кладзінаў гораду Ріо де Жанэйро у 1565 г. Назова азначае «РАКА студзенская», бо на Новы Год прыбылі партугальцы ў заліў, аб якім памылкова думалі, што ёсьць вусьцем ракі, і тут залажылі горад.

На гэтым съяткаваньні Папа прамаўляў па партугальску да бразылійцаў і падчас прамовы запаліў праз радыё нэонавыя лампы пры фігуры Хрыста. Гэтая магутная фігура з высокай гары пануе над усім агроным горадам і над да-лекімі ваколіцамі.

*

ШТО КАЖУЦЬ ЛІЧБЫ І ПРАЦЭНТЫ?

Чалавек патрабуе яды у дзень на 2700 калё-рыяў, але у Францыі, Швайцарыі, Аргентыне маюць больш як 3000 калёрыяў, а ў Індыі ледзь могуць меньш яды на 1700 кал.: значыць, або паў-галодныя, або зусім галодныя.

Французы зъядае у год 70 кг. мяса, а ў Конго — 1 кг. І Французы выпівае у год 100 літраў ма-лака, а гіндзуз — 6 літраў.

Але голад закрадаецца да багатых краёў, дзе для карысці багачоў сеюць больш прамысло-вых расццінаў, як збожжавых: ні табак, ні бавоўна, ні цукровы трасцінік галодных людзей не на-сыціць.

КНІЖКІ Ў РЭДАКЦЫИ:

- а. Я. Германовіч — Успаміны — «Кітай-Сібір-Масква»
- І. Н. — Лемантар.
- Вінцук Аважны — Сучасная Казка — «Князь і Лапаць»
- Кс. К. Стэповіч — Голас Душы.
- а. Леў Гарошка — Св. Еўфрасінія-Прадслава Полацкая.
- Васіль Друя — Ты і Яна.

БАЙКІ

КУРЫЦА І ГАСПАДАР

Як пан лавіў, дык курка здуру
Крычала быццам дзёрлі скуру —
Аж гусі з індыкамі
Казалі ёй: — Васпані!

— Чаго крычыши, лапочаш,
Ці з панам біцца хочаш?
Відаць, цябе ён любіць,
Бо так галубіць... —

А курачка старая
Так цяжка уздыхае:
— Пан, кажа, з добрай мінай
Трымае нож за съпінай...

АСЁЛ У ЛЬВІНАЙ СКУРЫ*

Асёл зъмяніў натуру,
Адзеўши львіну скуру —
Зъяяры тады з трывогі
Зыходзілі з дарогі.

А з той падступнай здрады
Асёл быў надта рады.

Аж вецер падчас буры
З асла зъдзёр скуру:
Убачылі зъяяраты —
Давай шукаць адплаты!
Па ім так малацилі —
Аж сто гузоў набілі. —

• • • • •
«Асёл, трымайся меры —
Ня лезь ў чужыя дзъверы!

ВОЎК І АВЕЧКІ*

Раз воўк, залезшы на гару,
У раныюю пару,
Убачыўши авец,
Як добры іх айцец,
Іх прывітаў: — Мір вам! —
І стаў спускацца сам.
Баран як забляяў,
Замарматаў:

— Хоць воўк багаслаўляе,
Ратуйся, брат, хто ногі мае! —
• • • • •
Ня страшны вораг, як крычыць,
А страшны, як маўчыць.

* Паводле армянскіх баек з XIII стаг.

УВАГА!

Ужо выйшла із друку й ёсьць у продажы Акулава

«ГАРАВАТКА»
кніга першая
«ДЗЯРЛІВАЯ ПТУШКА»

Кніга абымае 180 бачын з вокладкай і ілюстрацыямі мастака M. Наўмовича. Дзеі адбываюцца ў Заходній Беларусі падчас польскай акупацыі.

У Вялікай Брытаніі кніга каштуе 1 £, у іншых краінах — 2,50 \$, у Задзіночаных Штатах і Канадзе — 3 \$.

Замаўляць можна ў кальпартэр або беларускае прэзыдэнцтва:
У Вялікай Брытаніі: Mr. A. Laszuk, 97 Moore Park Rd., London, S.W.G.
У Аўстраліі: Mr. M. Nikan, 14 Steel Str., Spotswood, Victoria.

Чытаем з ЗША, Канады і іншых краінаў раіца замаўляць непасрэдна ад в-ва «Пагоня», або ад самага аўтара, выпісваючы банкавыя ці паштовыя чекі на аўтараў імя й прозьвішча.

Адрес аўтара: Mr. K. Akula, 57 Riverdale Ave, Toronto 6, Ont. Canada.

УВАГА РЭДАКЦЫІ: Кніга чытаецца з вялікай цікавасцю. Прыйгожыя, жывыя малюнкі прыроды, дзея ажыўленая, характеристы герояў беларускія-натуральныя. Вонкава кніга выдана без заганы, малюнкі адпавядаюць зъместу — шкада, што іх так мала! Чытак — з бегам зъместу — бачыць жудасныя абрэзы таго часу. (Малая беларусам пацеха, што цяпер там яшчэ горш!). Съведамыя беларусы-суродзічы не адкажуцца дабыць гэтую сымпатычную кнігу.

Зъ лістоў у рэдакцыю

КАЛІФОРНІЯ: Наагуль кідаемся памаленьку: працуя па старому; хаця гразіла звалъненіе, бо наша кампанія купіла кампютар, але дзякаўцаць Богу заціхла. Нічога, абы здаровыя былі, дык пражывём! З Бацькаўшчыны пішуць лісты, што ўсё бяз зъмен, толькі дзядзька пахваліўся, што новая ўлада плаціць яму пенсію па старасці (яму 70 гадоў) — 8 рублёў у месяц; таксама хваліўся, што на Каляды былі ў Касьцеле і было перапоўнена людзей. Ляхавіцкі і Дараўскі касьцёлы закрыты, адслужваюцца Святыя Імшы толькі ў Мядзьведзіцкім і Баранавіцкім касьцёлах, але прозвішчы ксяндзоў ня хочуць падавацца — баяцца.

(Увага Рэд.: Дзядзька Н. нашага рэдактара кравец, ў Брукліне мае 72 гады і атрымлівае эмерытуру па старасці 150 даляроў у месяц!).

Значыць, доўгата прыдзецца ляхавіцкаму дзядзьку даганяць амерыканскага, каб зь ім зраўнавацца!

*

БРАЗЫЛІЯ:

Даражэнкі а. Язэп, Хрыстос Уваскрос!

Прывітаньне Вам і брату Міколе,

I ўсяму дому і школе,
Каб неяк жылося
I добра вялося:
Хрыстос памагаў-бы,
Ад бяды ратаваў-бы.
Бывае й трывога,
Што вядзе да Бога:
З дарогі ня зьбіцца,
Нам трэба маліцца —
Што вядзе нас у Другую —
Бацькаўшчыну дарагую. —
Мне неяк здаецца,
Што ішчэ давядзецца,
Памаліўшысь Богу,
Сабрацца ў дарогу.
Я-ж меў-бы нагодку
Паехаць ў Слабодку.
А там бяз крыжочку
У жоўтым пясочку
Мама й тата й тыя
Браты дарагія
Ляжаць, пачываюць —
На мяне чакаюць, —
(Дый каб не забыцца
За іх памаліцца!).
Летам, ці зімою,
А найлепш вясною,
Як птушкі сьпываюць —
Бога выхваляюць —

Памерці спакойна
У Хрысце дастойна —
Легчы разам зь імі —
Людзьмі дарагімі...

Язэп Пашкевіч
Pio дэ Жанэйро,
21, IV, 1965.

*

Кёнігштайн, 29. 4. 1965

Высокадастойны а. Рэдактар!

Ужо даўно абяцаў Вам напісаць гэтае пісьмо, аднак да сяньня цяжка было знайсьці патрэбны час.

Мы скончылі зімавы сэмэстр пры канцы лютага і ужо некалькі дзён перад тым я здаў памысна свае эзамены.

Хоць жывёём мы тут у мясцох узвышанных, але зіма ня была цяжкая: затое надта часта ліў дождж, ляжаў туман і морак, як у вашым Лёндане. Толькі той карысці, што гэтая пагода прымушае нас да навукі.

Напэўна найважнейшая падзея у май жыцці — ад часу майго апошняга пісьма — было маё рукапалажэнне на лектара і паддышкана у нашым усходнім абрадзе. Гэтае здарэнне усцяж стаіць перад маймі вачамі і прымушае да глыбокіх думак: у нашай беларускай Царкве Святых Апосталаў Пятра і Паўла у Лёндане Уладыка Часлаў Сіповіч перад самай службай прыняў мяне да бліжэйшай Божай Сям'і дня 21 сакавіка, гэтага году.

Людзі кажуць, што гэта было здарэнне гістарычнага мамэнту ня толькі для мяне, але і для нашае эміграцыі, якая так мала мае кандыдатаў на святароў, а ў нашай беларускай Царкве — выпадак першы.

Мае канікулярныя дні заўсёды неяк хутка мінаюць і вось я пачаў свой сэмінарскі курс наўкі: лекцыі пачаліся ўчора, 28 красавіка, якраз у дзень Св. Кірыла Тураўскага, нашага беларускага святога, а прытым і вялікага вучонага.

Шмат новых студэнтаў прыбыло на спарожненія месцы. Маю крыху больш працы у гэтым сэмэстры — 26 гадзін што тыдня у клясах, аднак матар'ял цікавы, а прафэсары моцныя. Ведама, гэта памагае.

Уся прырода прыняла новае ablічча: усюды зелянеюць дрэвы, пахнуць прыгожыя кветкі — вясна закрасавала!

І жадаю Вам, а. Рэдактар, усяго найлепшага, найбольш моцнага здароўя.

Астаюся адданы Вам у Хрысце
Ваш Робэрт Тамушанскі

ЛІСТ З АУСТРАЛІІ

Высока Дастойны Айцец Я. Г.!

Перадусім шчыра дзякую за ліст, як заўсёды — мілы, але гэтым разам крыху і сумнаваты.

Вельмі прыкра было даведацца, што Вы сябе нядобра пачувалі. Хаця так звычайна, людзкая реч, аднак — няпрыемная. Пацяшаюся, што Вашае здароўе паправілася і найшчырэй жадаю Вам павароту да поўнага здароўя, бо яно важнае і Вам і нам. Бо прыемна, а перадусім карысна пачытаць вашае друкаванае слова. І толькі магу шкадаваць, што вы так далёка ад нас, што ня можна пачуць вашых слоў і пабачыць Вас асабіста. А такіх слоў пацяшаючых — хто-ж не патрабуе? Бо жыцьцё, як жыцьцё: нават у найлепшым бываюць мінуты цяжэйшыя і цямнейшыя, падчас якіх добрае слова так шмат можа зрабіць!

Асабіста не наракаю тымболяш, што апошнім часам чуюся фізычна даволі добра, ды і духова даволі моцна. Праўда, вясна, якая цяпер ёсьць у нас, сваё робіць. От, сяджу, пішу пры акне. А праз акно — колькі колераў!

Каля самага акна — роза цвіце, зараз за ёю — бэз, а ў куточку цыпрыс — высокі «пад неба». Крыху далей «плакучая» бярозка, за ёю — сасна ўжо амаль вышэйшая за хату: крышку зблеку — лімон, які цвіце колькі разоў у год і мае колькі разоў фрукты; каля яго — ясень і «піхэс». На фронце ўздоўж штакетак — кусты розаў і іншых каляровых кветак.

Вельмі прыемна! І ўсё перад майм акном. Люблю папароцца ў гародзе. Як вяртаюся з прашы — нават з начной зъмены, абавязкова папрацују ў гародзе: адпачну сабе. І толькі тады магу пайсьці колькі гадзін спакойна паспаць.

Так і сяньня: ня будзіў сваіх, як вярнуўся дамоў. Напаіў, накарміў сваю «прыроду»: траву, кветкі і дрэвы, а таксама і кролікаў, марскіх сьвінак (ёсьць тымчасам 7, але колькі дзён буд-

дзе колькі дзесяткаў!), курачак і сабаку. Усе яны спатыкаюць мяне па свойму. І як толькі пачу-юць самаход — адразу пачынаюць свой канцэрт. Усе просяць ёсьці. Нармальна — гэта прыемнасць дзяцей, але фатычна абавязкі ляжаць на мне.

*

Прыпомніўся мне цяпер і ваш гарод у Марыян Гоўзэ. Толькі разоў там бываў! Толькі разоў браў удзел у розных імпрэзах на вольным паветры! Пры нагодзе — прывітаныне ўсім жыхарам у Марыян Гоўзэ.

Пасыль такога пачатку — вяртаюся да вашага лісту. Шкода, што Вам ня ўдалося ўзліць удзелу ў Саборы. Вельмі цікавы. Зрабіў круты паварот у жыцьці каталікоў, дый і ў хрысьціянскім.

Моцна прыблізіў каталікоў да праваслаўных — да старога хрысьціянства. Пэўна, з гэтага я асабіста вельмі задаволены. Доўгі час жыў і працаўваў сярод каталікоў (палякаў), якія праваслаўных трактавалі дрэнна, як нейкага «сэктанта», чалавека ніжэйшай клясы. Съмешна. Але якже цяжка было ў такіх абставінах жыць і працаўваць! А да гэтага будучы яшчэ беларусам.

Сяньня ўсё зъмяняеца. Найвышэйшая пара. У карысцьці перадусім нашых каталікоў, а і ў карысцьці беларусаў, бо гэта — старая праблема: сярод нас ёсьць каталікі і праваслаўныя — было шмат непараразуменняў, з прычыны найбольыш каталікоў, а фактычна — каталіцкіх сьвятароў. Таму магу цешыцца, што мінулае адыходзіць да гісторыі.

*

Адносна матар'ялу з аўстралійскага жыцьця — карэспандэнцыі — пастараюся нешта напісаць пазней. А ў лістах маіх да Вас заўсёды можаце нешта выкарыстаць, калі будзеце ўважаць за патрэбнае.

Жадаю ўсіго найлепшага. Шчыра Вам адданы
M. H.
Мэльбурн, 11. XI. 1964.

ЗВАРОТ ДА ПАВАЖНЫХ ЧЫТАЧОЎ

Хто чытае, а ня плаціць,
Сам на гэтым болей траціць:
Вечна доўг у сэрцы ные,
Як той воўк пад хатай вые...

Часапіс наш хто чытае,
Той ШЛЯХ БОЖЫ ўспамінае —
Старадаўныя законы,
Беларускія загоны —
Дом свой родны,
Быт свабодны...

Эмігранты, гэй, з размахам
Пойдзем съмела БОЖЫ ШЛЯХАМ!
Жыцьцём чесным, словам Божым
Злыя сілы пераможам.

*

Чытаць дарма годзі — досыць!
Вам рэдактар весткі носіць
І пад піскі
У ВАС просіць...

ПАШТОВАЯ СКРЫНКА

Сп. Д-к Я. — 2 \$ на «Б. Шл.» атрымалі. Дзякуем!

Др. І. Р. — Саўтгэмптон — 1 £ на «Б. Шл.» атрымалі. Дзякуем!

Др. Сц. Ал. А-а — 8 £ на Фонд Разб. Школы атрымалі. Вельмі дзякуем!

Сп. Нк. Лёс Ангелес — 6 \$ за кніжкі «Кн. і Л.» атрымалі. Дзякуем!

Сп. Сп. П-с, П-ч, Д-к, Б-ль — па 3 \$ на «Б. Шл.» атрымалі. Усім шчыра дзякуем!

Сп. Сп. К-ль і Ш-ць — па 5 \$ на «Б. Шл.» атрымалі. Вялікі дзякуй!

Увага: — (Вылічаныя Сп. з Брукліну і Нью Ёрку) Квітанцы высланы Сп-і Каахан.

Сп. Ч. Н-к з Лёс Анджэлес — 6 \$ за кніжкі. Дзякуем!

Сп. П. М-іч, — Амэрыка, Нью Джэрсі 5 \$, І. Сп. І. К-ая з Нью Ёрку — 4 \$. Дзякуем!

Сп. С. Х-а з Саут Рывэр — 10 \$. Вельмі дзякуем!

Сп. С-цкі з Лёндану — 3 £ і Сп. Яз. Р-іч з Лёндану — 1 £. Дзякуем!

Сп. С. Б-іч з Ковэнтры — 2 £ на «Б. Шл.» і 3 £ на Фонд Разб. Вельмі дзякуем!

Сп. Ч-а М. з Нью Джэрсі — 10 \$ атрымалі і раздзялілі паводле Вашае думкі.

Сп. В. Д-іч з Нью Брансьвік — 19 \$ за кніжкі, 5 \$ на «Б. Шл.» і 10 \$ на Фонд Разб., а також праз Вашыя руки: Сп. К-а 5 \$, і Сп. Сп. Л-Ст-іч, І. Р-к, В. Д-а па 3 \$ і Сп. К-іч 2 \$ — усё атрымалі і ўсім шчыра дзякуем!

Сп. П-скі Р. з Слёўг, Англія — 2 £ на «Б. Шл.» Дзякуем!

Сп. Яз. П-віч із Браз. — Ваш ліст з віншаньнем — вершам — атрымалі і Вам жадаем усяго найлепшага!

Сп. М. Б-скі з Бірмінгам — 2 £ на разбудову Школы. Дзякуем!

Сп. Е. К-скі з Клівэленд — £ 1, 1 шыл. і 5 п. Дзякуем!

Сп. Ал. Зд-ч з Лёндану — £ 1 за кніжкі і час. Дзякуем!

А Б В Е С Т К А

БЕЛАРУСКІЯ РАДЫЯПЕРАДАЧЫ З МАДРЫДУ

передающа штодзённа ў гадзінах ад 20.30 да 20.50 і ад гадзіны 22.30 да 2250 менскага часу, на хвалі 32.04 мэтра, што адпаведае 9.363 мКс/с

ЗЪМЕСТ:

1. Калегія у Царкве	1
2. Р. Патры-Тамушанскі: Шматпакутная Маці	2
3. Г. Піхура: Ян з Літвы	4
4. а. Я. Гэрмановіч: Мае прыяцелі — Фр. Рамэйка	6
5. З Царкоўнага Жыцьця	9
6. З Беларускага жыцьця	11
7. Прасьльед рэлігіі у Беларусі	15
8. З Беларускай прэсы	17
9. Для цікавасці і навукі	18
10. Вінцук Адважны: Байкі	19
11. З лістоў у Рэдакцыю	20